

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Katedra ruských a východoevropských studií

Bakalářská práce

2025

Emma Šílová

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Katedra ruských a východoevropských studií

**Obraz žen jako matek, hospodyň a zaměstnankyň
v časopise Vlasta v roce 1948**

Bakalářská práce

Autorka práce: Emma Šílová

Studijní program: Teritoriální studia

Vedoucí práce: Mgr. Tereza Juhászová

Rok obhajoby: 2025

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.
4. Při přípravě této práce autorka použila nástroj DeepL za účelem přesného překladu a korektury anglických textů. Po použití tohoto nástroje autorka obsah podle potřeby zkontrolovala a upravila a přebírá plnou odpovědnost za obsah publikace.

V Praze dne 4. ledna 2025

Emma Šílová

Bibliografický záznam

ŠÍLOVÁ, Emma. *Obráz žen jako matek, hospodyň a zaměstnankyň v časopise Vlasta v roce 1948*. Praha, 2025. 41 s. Bakalářská práce (Bc). Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut mezinárodních studií, Katedra ruských a východoevropských studií. Vedoucí bakalářské práce Mgr. Tereza Juhászová.

Rozsah práce: 81501 znaků

Abstrakt

Bakalářská práce se zabývá obrazem žen jako matek, hospodyň a zaměstnankyň v Československu. Metodou obsahové analýzy zkoumá, jak byly v roce 1948 zobrazovány role žen jako matek, hospodyň a zaměstnankyň v ženském týdeníku Vlasta. Tyto role žen byly často zobrazovány společně a navzájem se prolínaly. Ve Vlastě byl kladen důraz na mateřství a vstup žen do zaměstnání, přičemž nadále zůstávala důležitá i role hospodyň. Akcentována byla odpovědnost žen vůči společnosti a státu, která měla být naplňována skrze tyto role. Vstup do zaměstnání představoval pro mnoho žen problémy spojené s nadměrným množstvím povinností v zaměstnání a domácnosti. V práci je popsáno, jaká řešení těchto problémů byla ve Vlastě navrhována. Vedle kolektivizace a mechanizace péče o děti a domácnost prostřednictvím společných zařízení šlo o návrhy na lepší organizaci a modernizaci domácnosti. Práce si také klade za cíl zjistit, zda a jak se na zobrazování vybraných rolí a navrhovaných řešení projevil nástup Komunistické strany Československa (KSČ) k moci. Dochází k závěru, že tento nástup nebyl na zobrazení rolí ani na navrhovaných řešeních příliš patrný, alespoň ne ve zkoumaném roce 1948.

Abstract

The bachelor's thesis focuses on the portrayal of women as mothers, housewives, and employees in Czechoslovakia. Using the method of content analysis, it examines how women's roles as mothers, housewives, and employees were depicted in the women's weekly magazine Vlasta in 1948. These roles were often portrayed together and interconnected. In Vlasta, emphasis was placed on motherhood and women's entry into employment, while the role of housewife remained intact. The magazine also accentuated women's responsibility towards society and the state, which was expected to be fulfilled through these roles. For many women, entering employment led to issues stemming from the excessive burden of responsibilities at work and at home. The thesis describes the solutions to these problems proposed in Vlasta. In addition to the collectivisation and mechanisation of childcare and household management through shared facilities, the magazine also suggested better organisation and modernisation of the household. The thesis also aims to determine whether the Communist Party of Czechoslovakia's (KSČ) rise to power influenced the depiction of these roles and the proposed solutions, and, if so, how. It concludes that the Communist Party's accession to power was not particularly evident in the portrayal of roles or proposed solutions, at least not in the examined year of 1948.

Klíčová slova

Role žen, mateřství, zaměstnání, hospodyňství, Vlasta, emancipace, historie genderu, Československo, socialismus

Keywords

Women's roles, motherhood, employment, housework, Vlasta, emancipation, gender history, Czechoslovakia, socialism

Title

Image of women as mothers, housewives and employees in the magazine Vlasta in 1948.

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucí práce Tereze Juhászové za její pečlivé vedení a hodnotné připomínky k práci. Dále bych ráda poděkovala mé rodině za podporu po celou dobu studia.

Obsah

Úvod	8
1. „Ženská otázka“ v teorii marxismu-leninismu	12
2. Proces zrovnoprávňování a emancipace žen	15
2.1 Kroky k emancipaci a zrovnoprávnění před rokem 1948.....	15
2.2 Období zrovnoprávňování od roku 1948.....	17
2.3 Přesun rodiny a domácnosti do veřejné sféry	20
3. Ženy jako matky, hospodyně a zaměstnankyně v časopise Vlasta	22
3.1 Ženy jako matky, hospodyně a zaměstnankyně.....	24
3.1.1 Ženy jako matky	25
3.1.2 Ženy jako hospodyně.....	28
3.1.3 Ženy jako zaměstnankyně	29
3.2 Kolektivizace a mechanizace.....	31
3.3 Organizace a modernizace	38
Závěr.....	44
Summary.....	47
Použitá literatura.....	48

Úvod

Bakalářská práce se věnuje obrazu žen jako matek, hospodyň a zaměstnankyň v Československu v průběhu roku 1948. Komunistická strana Československa (KSČ), která v únoru 1948 nastoupila k moci, prosazovala vstup žen do zaměstnání, což ale pro mnohé ženy znamenalo problémy spojené s nadmírou povinností v domácnosti a zaměstnání. Práce si klade otázku, jak byly v roce 1948 zobrazovány role žen jako matek, hospodyň a zaměstnankyň v časopise *Vlasta* – týdeníku určeném především ženám. Dále se snaží popsat, jaká řešení na problémy vzniklé propojením těchto rolí žen byla ve *Vlastě* v roce 1948 předkládána. Cílem této práce je také zjistit, jestli se na zobrazování těchto rolí a nabízených řešení projevil nástup KSČ k moci a případně jak. Teze práce předpokládá, že se nástup nemusel ihned projevit a očekává jistou kontinuitu před a po únoru 1948.

V první části práce je krátce popsáno pojetí tzv. ženské otázky v marxisticko-leninské teorii tvořící teoretický základ pro přístup KSČ k emancipaci žen alespoň v prvních letech její vlády. Dále je nastíněn vývoj emancipace a zrovnoprávňování žen v Československu před rokem 1948 a následně vývoj v roce 1948 a 50. letech. Tato část se také věnuje pomyslnému přesunu domácnosti a rodiny do veřejné sféry a popisu procesu institucionalizace, kolektivizace a mechanizace péče o domácnost a děti. Druhá část je věnovaná analýze textů v časopise *Vlasta*. Nejprve představuje časopis samotný a jeho proměny po únoru 1948. Dále ve třech podkapitolách popisuje vybrané role žen zobrazované ve *Vlastě* a řešení, která byla v časopise nabízena. První podkapitola se věnuje zobrazení žen jako matek, hospodyň a zaměstnankyň, druhá kolektivizaci a mechanizaci domácích prací a péče o děti a třetí organizaci a modernizaci hospodyňství.

Práce vychází ze sekundární literatury zabývající se postavením žen či genderovým řádem v Československu 1948–1989. Tomuto tématu se věnuje české i zahraniční autorstvo, přičemž práce čerpala především z textů českých autorek. Klíčový sekundární zdroj představuje sborník *Vyvláštěný hlas: Proměny genderové kultury české společnosti 1948–1989* editovaný významnou českou autorkou Hanou Havelkovou.¹ Představuje texty vícero autorek a autorů zaměřující se na užší témata a „konkrétní praktiky a symbolické

¹ Druhou editorkou sborníku je Libora Oates-Indruchová, tato práce čerpá mimo jiné z postřehů editorek v úvodu sborníku viz Hana Havelková a Libora Oates-Indruchová, „Úvod“, in *Vyvláštěný hlas: Proměny genderové kultury české společnosti 1948-1989*, eds. Hana Havelková Libora Oates-Indruchová (Praha: Sociologické nakladatelství, 2015), 7–34.

manifestace“.² Snaží se tak vyhnout zobecňování, které se ve zkoumání genderu za socialismu místy objevuje.³ V chápání genderu jako analytického přístupu se práce snaží vycházet z tohoto sborníku, který se odvolává na definice autorek Joan Wallach Scott a Sandry Harding.⁴ Dalším zdrojem jsou texty historičky Denisy Nečasové věnující se obrazům tzv. nové socialistické ženy, organizacím žen a také reflexi dosavadního výzkumu genderu v československé veřejné sféře po roce 1948.⁵ Práce čerpá také z knihy *Elusive Equality* uznávané zahraniční autorky Melissy Feinberg, která se věnuje především období před rokem 1948. Dalším zdrojem práce je článek historičky Květy Jechové *Osvobozování domácnosti*, který podrobně popisuje kolektivizovanou péči o domácnost a její podoby.⁶ Práce čerpá dále z textů Aleny Wagnerové či Ivana Vodochoďského.⁷ První tři kapitoly práce zaměřené na „ženskou otázku“ a vývoj emancipace a zrovnoprávnění jsou částečně převzaté z ročníkové práce autorky, na kterou bakalářská práce volně navazuje.⁸ Text ročníkové práce byl částečně upraven, zkrácen a doplněn o nové zdroje.

Analýze obrazů žen ve Vlastě se ve své diplomové práci již věnoval Jan Javorský, který se vedle jejich popisu zaměřil na otázku, jak se přibližovaly sovětským vzorům. Jeho práce je zaměřena na období 1948–1960 a popisy žen jako matek, hospodyň a pracovnic se v ní objevují vedle dalších kategorií.⁹ Tato práce je oproti tomu zaměřena pouze na vybrané tři role a na řešení, která byla v časopise předkládána. Zabývá se podrobně kratším časovým

² Havelková, „Úvod“, 10.

³ Ibid., 13.

⁴ Ibid., 15–16.

⁵ Viz Denisa Nečasová, „Veřejná sféra a genderová analýza po únoru 1948: příspěvek do diskuze“, *Studia Historica Nitriensia* 18, č. 1 (2014): 62–75, <https://www.ceeol.com/> (staženo 12. prosince 2024); Denisa Nečasová, „Obrazy nové socialistické ženy“, in *Odvaha nesouhlasit: Feministické myšlení Hany Havelkové a jeho reflexe*, eds. Věra Soukupová a Lubica Kobová (Praha: FHS UK, 2019), 465–484; Denisa Nečasová, „Organizace žen v letech 1948–1989 v historické perspektivě“, in *Vývlastněný hlas: Proměny genderové kultury české společnosti 1948–1989*, eds. Hana Havelková Libora Oates-Indruchová (Praha: Sociologické nakladatelství, 2015), 169–203.

⁶ Viz Melissa Feinberg, *Elusive Equality, gender, Citizenship, and the Limits of Democracy in Czechoslovakia, 1918–1950* (Pittsburgh: University of Pittsburgh Press, 2006), 1–229, <https://www.ebsco.com/> (staženo 19. srpna 2024); Květa Jechová, „Osvobozování domácnosti“, *Gender, rovné příležitosti, výzkum* 13, č. 1 (2012): 52–61, <https://www.ebsco.com/> (staženo 4. dubna 2023).

⁷ Vodochoďský se v této oblasti věnuje především postavení mužů v genderovém řádu socialistického Československa.

⁸ Ročníková práce s názvem *Vývoj emancipace žen v socialistickém Československu: Ženy jako zaměstnané občanky, matky a pečovatelky v etapě zrovnoprávnění 50. let* se věnovala emancipaci žen především v období 50. let a periodizaci vývoje emancipace žen v Československu v období 1948–1989.

⁹ Viz Jan Javorský, „Ženská identita v československém tisku 1948–1960: Analýza časopisu Vlasta“ (diplomová práce, Univerzita Karlova, 1997).

obdobím roku 1948 a také se snaží popsat projev nástupu KSČ k moci ve zkoumaném tématu.

Zvolenou metodou je obsahová analýza časopisu *Vlasta* v roce 1948, který tak slouží jako hlavní primární zdroj této práce. Prozkoumána byla všechna čísla daného ročníku, z nichž byly analyzovány články věnující se tématu mateřství, hospodyňství a zaměstnání žen.¹⁰ Vynechány byly romány na pokračování a články s příběhovými linkami, jako hlavní zdroj byly použity především články informačního či reportážního charakteru. Důležitý zdroj představovaly texty publikované organizacemi žen, které časopis vydávaly. Pro porovnání byly také použity články z ročníku 1947, které spadaly především pod pravidelnou rubriku *Jak na to* a byly vyhledávány pomocí klíčových slov vystihujících zkoumané téma.¹¹ Dalo by se namítnout, že již v roce 1947 spadalo ministerstvo informací pod vedení KSČ, což by mohlo částečně ovlivnit obsah časopisu.¹² Přesto nebyla komunistická vláda ještě oficiální a ve vedení časopisu působily ženy jako Milada Horáková a další, které byly po únorových událostech z vedení vyloučeny.¹³

V práci je používán pojem *emancipace* žen ve smyslu získávání sociální i ekonomické nezávislosti a zrovnoprávnění jak ve společnosti, tak ve vztahu k mužům.¹⁴ Editorky *Vyvláštěného hlasu* se k pojmu *emancipace* staví kriticky a tvrdí, že pod vládou KSČ docházelo spíše k procesu „*modernizace*“ *společenského statusu žen*.¹⁵ Zároveň ale popisují emancipaci československých žen ve zkoumaném období jako *vyvláštěnou*, čímž popisují převzetí agendy původního ženského hnutí státem.¹⁶ Pojem *Zrovnoprávnění*, který

¹⁰ Celkem bylo prozkoumáno 52 čísel.

¹¹ Klíčovými slovy byly pojmy *matka, práce, zaměstnání, dítě, domácí, hospodyně, úkol, úloha* vyhledávané ve formě lemmat.

¹² Ministrem v té době byl zakládající člen KSČ a zastánce tzv. tvrdé linie ve straně Václav Kopecký viz „Václav Kopecký“, *Historie minulých vlád*, Vláda České republiky, publikováno 20. listopadu, 2008, <https://vlada.gov.cz/cz/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1945-1960-csr/klement-gottwald-1/vaclav-kopeccky-45630/> (staženo 10. prosince 2024).

¹³ Viz například „Akční výbor Rady čs. žen a Národní fronty vydal tyto pokyny československým ženám“, *Vlasta*, 11. 3. 1948, 15; „Vždy s lidem a národem k socialismu“, *Vlasta*, 11. 3. 1948, 15; „Československé ženy!“, *Vlasta*, 4. 3. 1948, 15.

¹⁴ Marie Čermáková, „Emancipace“, *Sociologická encyklopedie*, naposledy upraveno 11. prosince 2017, <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Emancipace> (staženo 29. července 2023).

¹⁵ Havelková, „Úvod“, 22.

¹⁶ *Ibid.*, 22.

se v práci také objevuje, popisuje dosažení žen stejných práv, jaká mají muži, pojem *zrovnoprávňování* vnímá práce více jako proces než jako konečný stav.¹⁷

Editorčky *Vývlastněného hlasu* upozorňují, že v utváření politiky vůči ženám, i když byla tato politika řízena státem, nebyla KSČ jediným aktérem, a vliv na ní měli například odbornice a odborníci.¹⁸ Vývoj emancipace a zrovnoprávňování žen v letech 1948–1949 nelze podle nich vnímat jako neustále a lineárně se vyvíjející proces¹⁹ a také zjednodušit na vztah „režim versus ženy“, kdy ženy představovaly objekt jednání široce pojatého „režimu“.²⁰ K tomuto se přiklání Michal Pullmann kritizující striktní vyobrazení vzájemného vztahu „zlého režimu“ a „nevinné, ovládnuté společnosti“ a tzv. totalitněhistorický výklad.²¹ Práce se tímto přístupem snaží inspirovat. Pullmann také odkazuje na knihu Lenky Kalinové, z níž vyvozuje, že v kontextu „společenských proměn“ nemusely být momenty dělící a ohraničující státní socialismus v Československu tak určující.²² Kalinová podle něj ukazuje, jak některé proměny (například sociální či právní) po únoru 1948 navazovaly na proces probíhající již v předchozích letech.²³ S tímto pohledem souhlasí také některé postřehy autorek *Vývlastněného hlasu* tvrdící, že stát pod vedením KSČ stejně jako agenda organizací žen navazovali ve svém přístupu k emancipaci žen v mnohém i na tradici ženského feministického hnutí.²⁴ Na těchto teoretických východiscích staví i předkládaná bakalářská práce, která předpokládá, že se na vyobrazení zkoumaných rolí žen ve Vlastě 1948 podobně jako na předkládaných řešeních nástup KSČ k moci nemusel ve zbytku roku 1948 okamžitě a zásadně projevit.

¹⁷ Tento pojem používá ve svém textu Barbora Havelková, viz Barbora Havelková, „Tři stadia genderu v socialistickém právu“, in *Vývlastněný hlas: proměny genderové kultury v české společnosti 1948-1989*, eds. Hana Havelková a Libora Oates-Indruchová (Praha: Sociologické nakladatelství, 2015), 48.

¹⁸ Havelková, „Úvod“, 20–21.

¹⁹ *Ibid.*, 11–12.

²⁰ *Ibid.*, 11–12.

²¹ Michal Pullmann, „Sociální dějiny a totalitněhistorické vyprávění“, *Soudobé dějiny* 15, 3–4 (2008): 704, <https://www.ceeol.com/> (staženo 19. listopad 2024).

²² Ve svém textu se odkazuje na knihu Kalinové: Kalinová, Lenka a Oldřich Tůma. *Společenské proměny v čase socialistického experimentu: k sociálním dějinám v letech 1945-1969*. Praha: Academia, 2007.

²³ Pullmann, „Sociální dějiny a totalitněhistorické vyprávění“, 713–714.

²⁴ Havelková, „Tři stadia genderu v socialistickém právu“, 48; Nečasová, „Organizace žen v letech 1948–1989 v historické perspektivě“, 169–170.

1. „Ženská otázka“ v teorii marxismu-leninismu

Komunistická strana Československa ve svém přístupu k emancipaci žen vycházela z marxisticko-leninské teorie, která se jí zabývala v rámci tzv. „ženské otázky“, a tento přístup se v politice strany projevoval především po jejím nástupu k moci a v období 50. let.²⁵ Podle teorie bylo osvobození žen nedílnou součástí socialistické revoluce, jež usilovala o osvobození všech lidí od vykořisťování vyšší buržoazní třídou vlastní kapitál a výrobní prostředky.²⁶ Společnost byla podle marxistických teoretiků považována za vyspělou ve chvíli, kdy prosperovaly i její nejslabší články, mezi něž byly řazeny také ženy. Měřítkem byla jejich politická a veřejná angažovanost a od pokroku jejich emancipace a vztahu muže a ženy byla odvozována vyspělost a progres celého státu.²⁷ Jeden z hlavních subjektů teorie, jehož problémy byly analyzovány, představovalo dělnictvo, kterým však byli myšleni především muži. O ženách, jejich rolích, problémech a postavení v budoucnosti bylo pojednáváno zvláště v rámci zmiňované „ženské otázky“.²⁸ V zájmu klasiků marxismu o osvobození žen se promítal fakt, že ženy tvořily polovinu populace, kterou pro uskutečnění revoluce chtěli získat. Proto vedle dělnictva představovaly ženy pro revoluci důležitou skupinu.²⁹

Marxisticko-leninská teorie pohlížela na člověka jako na společenského tvora a spíše se klaněla k názoru, že je vše utvářeno společností a jejím nastavením. Tímto přístupem vlastně odmítala historické předurčení společenských pořádků a tím i biologické předurčení žen k určitým rolím.³⁰ Marx s Engelsem poukazovali na možný postupný vývoj postavení žen. Přírodou určené role a dělba práce, která předpokládala slabší fyzickou sílu žen, totiž

²⁵ Nečasová, „Veřejná sféra a genderová analýza po únoru 1948“, 63; Nečasová, „Obrazy nové socialistické ženy“, 479.

²⁶ Wagnerová, *Žena za socialismu: Československo 1945–1974 a reflexe vývoje před rokem 1989 a po něm*, (Praha: Sociologické nakladatelství, 2017), 24, 30; Karl Marx a Friedrich Engels, *The Communist Manifesto* (Newburyport: Open Road Integrated Media, 2020), 21, <https://www.proquest.com/> (staženo 27. července 2023).

²⁷ Heather A. Brown, *Marx on gender and the family a critical study* (Leiden: Brill, 2012), 212, <https://www.ebsco.com/> (staženo 21. června 2023); Nečasová, „Obrazy nové socialistické ženy“, 471; Silvia Federici, „Marx and Feminism“, *TripleC (Cognition, Communication, Co-Operation): Open Access Journal for a Global Sustainable Information Society* 16, č. 2 (květen 2018): 469, <https://www.ebsco.com/> (staženo 7. listopadu 2024).

²⁸ Nečasová, „Obrazy nové socialistické ženy“, 479.

²⁹ Nečasová, „Obrazy nové socialistické ženy“, 467; Wagnerová, *Žena za socialismu*, 29.

³⁰ Wagnerová, *Žena za socialismu*, 24–26.

ve vyspělé společnosti přestaly být tak určující.³¹ Ženy měly začít pracovat vedle mužů v nových, vyšších formách práce, kde měly sociální a biologické rozdíly pozbývat na rozdílnosti.³²

Marx považoval zapojení žen do práce (především v průmyslu) za krok, který je měl osvobodit od patriarchálního útlaku muže. Zatímco v buržoazní rodině bylo k ženě přistupováno jako k soukromému vlastnictví, práce žen v zaměstnání měla nastolit více rovnostářské vztahy.³³ Marx tvrdil, že se v rodině nachází skryté otrocké vztahy, kdy si muž-otec přivlastňuje práci dítěte a ženy-matky.³⁴ Podle Engelse moderní monogamní rodina reprodukovala celospolečenské nastavení, kdy byla žena obrazně představující proletariát podřízená muži coby zástupci buržoazie.³⁵ Oba se shodovali, že ekonomická nezávislost přinese ženám příležitosti a jejich opresi v rodině sníží.³⁶

Jedním z velkých nedostatků pojetí “ženské otázky” teorií marxismu-leninismu bylo její nepochopení reproduktivní práce zahrnující výchovu, péči o děti, rodinu a domácí práce jako ekonomicky produktivní.³⁷ Marx popsal, jak musí být pracovní síla, denně konzumovaná pracovním procesem, opakovaně reprodukována. Neuznával však, že tato reprodukce zahrnuje také neplacenou práci žen v domácnosti. Naopak vykreslil pracovníka jako sebe reprodukujícího se vytvářením komodit námezdní prací, které pak spotřebovává pro údržbu svého života – svou reprodukci.³⁸ Domácí práce byla považována za danou věc a pokládána za zastaralou.³⁹ Lenin ji vnímal jako neproduktivní a hovořil o ní jako o malicherné a otupující.⁴⁰ Reproductivní práce se tak stávala neviditelnou a marxisticko-leninská teorie se tím vlastně shodovala s přístupem klasické ekonomie. V obou případech mohl svět placené produktivní práce fungovat jen díky skrytému zázemí práce reproduktivní a neplacené. Zatímco kapitalismus z ní těžil pro ekonomický zisk a kumulaci kapitálu,

³¹ Brown, *Marx on gender and the family*, 213.

³² Federici, „Marx and Feminism“, 470.

³³ *Ibid.*, 469, 470.

³⁴ *Ibid.*, 469.

³⁵ Wagnerová, *Žena za socialismu*, 25.

³⁶ Haesook Chae, „Marx on the Family and Class Consciousness“, *Rethinking Marxism* 26, č.2 (20. března 2014): 274, <https://doi.org/10.1080/08935696.2014.885216> (staženo 7. listopadu 2024).

³⁷ Wagnerová, *Žena za socialismu*, 26, 27.

³⁸ Federici, „Marx and Feminism“, 470.

³⁹ *Ibid.*, 473.

⁴⁰ Jechová, „Osvobození domácnosti“, 52.

v socialismu byla využita jako služba společnosti a státu a princip vykořisťování měl pouze jinou a více skrytou podobu.⁴¹

Problém neplacené domácí práce si někteří marxističtí teoretikové uvědomovali. Například ruská revolucionářka Alexandra Kollontaj přisuzovala vinu především kapitalismu, který, měřící vše tržní hodnotou, zbavoval domácí práci jejího významu právě proto, že neprodukovala kapitál.⁴² August Bebel chtěl problém vyřešit přesunutím domácích prací do veřejné sféry a vytvořením zařízení společné péče, kantýn, prádelen a společnou výchovou a péčí o děti.⁴³ Také Engels si uvědomoval, že proto, aby žena mohla pracovat, bylo nutné změnit nastavení péče o rodinu a domácnost. Proto podle něj, podobně jako podle Bebel, bylo nutné přenést záležitosti domácnosti a rodiny do veřejné sféry a služeb. To mělo doprovázet také zrušení funkce rodiny jakožto hospodářské jednotky společnosti.⁴⁴ V Marxově díle byla reproduktivní práce popisována jako činnost, která měla být progresem a industrializací brzy zbavena svého významu. Jen zanedbatelná část domácí práce měla být vykonávána doma, protože celá rodina měla být zapojena do námezdní práce.⁴⁵ Rodinné funkce žen měly být z velké míry přesunuty do veřejné sféry v podobě společných zařízení.⁴⁶ Teorie přisuzovala emancipační potenciál automatizaci a vkládala víru v technologický rozvoj⁴⁷, jenž by následně ovlivnil i podobu domácích prací.

Marxisticko-leninská teorie odmítala, že by ke změně postavení žen ve společnosti a rodině stačilo pouze jejich zrovnoprávnění zákonem a zabývala se emancipací žen v ekonomickém, sociálněspolečenském i historickém kontextu.⁴⁸ Jak ale upozorňuje Silvia Federici, Marx ve svém díle nikdy pořádně nerozvinul teorii genderu a teoreticky dostatečně nepromyslel ani domácí práci.⁴⁹ Marxismus-leninismus také do hloubky nepřemýšlel nad jiným rozdělením domácích prací a rolí muže v něm.⁵⁰

⁴¹ Wagnerová, *Žena za socialismu*, 27.

⁴² Jechová, „Osvobození domácnosti“, 52.

⁴³ Wagnerová, *Žena za socialismu*, 27.

⁴⁴ *Ibid.*, 25.

⁴⁵ Federici, „Marx and Feminism“, 471.

⁴⁶ Wagnerová, *Žena za socialismu*, 25.

⁴⁷ Federici, „Marx and Feminism“, 474.

⁴⁸ Wagnerová, *Žena za socialismu*, 23, 26.

⁴⁹ Federici, „Marx and Feminism“, 469, 470, 471.

⁵⁰ Wagnerová, *Žena za socialismu*, 27.

2. Proces zrovnoprávňování a emancipace žen

2.1 Kroky k emancipaci a zrovnoprávnění před rokem 1948

Aktivita „ženského hnutí“, většinou ve formě spolků či organizací, se v českých zemích začaly objevovat ve 40. letech 19. století.⁵¹ Zásadním se pak stal rok 1918, kdy získaly ženy volební právo zapsané ve Washingtonské deklaraci, která si vytyčila za cíl rovnost žen v politické, ekonomické a kulturní sféře a ženy díky ní získaly lepší přístup ke vzdělání a zaměstnání. V ústavě z roku 1920 byl následně zakotven zákaz diskriminace na základě genderu a třídy, ale postavení žen v jiných oblastech, především v rodinném právu, zůstalo dále nerovné.⁵² I když byla reforma rodinného práva v meziválečném období připravována, k jejímu zavedení v té době nakonec nedošlo a hlavní slovo v rodině měl dále muž.⁵³ Přestože ústava z roku 1920 oficiálně zaručovala ženám stejný přístup k zaměstnání jako mužům, v obecném povědomí společnosti měla ženská práce i nadále nižší hodnotu, než jejich role žen jako manželek a matek.⁵⁴

Po skončení druhé světové války byly kroky k rovnosti žen začleněny do Košického vládního programu formulovaného především komunisty a následně přijatého i ostatními politickými stranami Národní fronty v roce 1945. Vedle řady sociálních práv sliboval stát pod vedením Národní fronty ženám rovnost v politické, ekonomické a kulturní sféře, podobně jako dříve Washingtonská deklarace. Na rozdíl od výše zmíněných dokumentů sliboval ale Košický vládní program, že bude k splnění vytyčených cílů podnikat konkrétní kroky, například zrovnoprávnění mezd.⁵⁵ Jak se ale později ukázalo, k vyřešení platové diskriminace žen nebyl zákon ani zdaleka dostatečný.⁵⁶ Sociální práva slibovaná Národní frontou si ale občané museli zasloužit svou aktivní prací pro stát a společnost a podobné požadavky kladl stát v té době také na ženy, jež si svá práva musely také odpracovat.⁵⁷

Boj za práva žen hlásaly všechny strany Národní fronty a sociální demokraté a komunisté hleděli na ženskou emancipaci především z materiální perspektivy. Chtěli

⁵¹ Nečasová, „Organizace žen v letech 1948–1989 v historické perspektivě“, 171.

⁵² Feinberg, *Elusive Equality*, 3, 5, 193, 196.

⁵³ Havelková, „Tři stadia genderu v socialistickém právu“, 50, 51.

⁵⁴ Dana Musilová, *Z ženského pohledu: poslankyně a senátorky Národního shromáždění Československé republiky 1918-1939*, (České Budějovice: Němec-Veduta, 2007), 66 dle Jechová, „Osvobozování domácnosti“, 53.

⁵⁵ Feinberg, *Elusive Equality*, 3, 5, 193, 196.

⁵⁶ Havelková, „Tři stadia genderu v socialistickém právu“, 55.

⁵⁷ Feinberg, *Elusive Equality*, 196.

ženám pomoci ulehčením práce v domácnosti, aby mohly pracovat stejně jako muži a stát se tak na nich ekonomicky nezávislými. Ulehčit jim chtěli třeba poskytnutím praček, centrálního topení nebo pečovatelských zařízení.⁵⁸ Důležitou úlohu v emancipačním procesu zastávaly také organizace žen, jejichž struktury se lišily a které se postupně vyvíjely a navzájem nahrazovaly. Po druhé světové válce založila Milada Horáková Radu československých žen, která měla navazovat na dřívější Ženskou národní radu a zastřešovala a koordinovala různé ženské spolky.⁵⁹ Rada československých žen pak byla v roce 1948 přetvořena do Rady žen, jež byla následně aktivní dva roky a poté nahrazena další organizací.⁶⁰

Mezi další ženské organizace patřila Národní fronta žen vytvořená v roce 1945 členkami stran Národní fronty.⁶¹ Přední členky KSČ chtěly tuto organizaci využít k získání více žen do zaměstnání, což by pomohlo dvouletému hospodářskému plánu tzv. dvouletce⁶² vedenému komunistou Klementem Gottwaldem.⁶³ Komunistická funkcionářka Anežka Hrdinová na kongresu Národní fronty žen v roce 1946 v kontextu dvouletky zdůrazňovala, jak nutné je zařadit ženy do práce a zvýšit tak produkci. Zmiňovala důležitost produkce strojů, traktorů a rozdílných materiálů, ale také výstavby trati, produkce bot nebo chleba či brambor. Podle Hrdinové se ženy neměly zařazovat do pracovního procesu jen za účelem své emancipace, ale právě s cílem podílet se na výstavbě nové republiky.⁶⁴ V roce 1947 spustily vedoucí Ženské komise KSČ Anežka Hodinová a Julie Prokopová plán získat pro svou stranu co nejvíce nových členek. Aby ženy ke vstupu motivovaly, musely dokázat, že slibované zrovnoprávnění žen, které si strana stanovila v Košickém vládním programu, myslí vážně.⁶⁵ Vývoj emancipace a zrovnoprávnění žen po únoru 1948 proto přinesl další změny.

⁵⁸ Feinberg, *Elusive Equality*, 196, 197.

⁵⁹ Feinberg, *Elusive Equality*, 191; Nečasová, „Organizace žen v letech 1948–1989 v historické perspektivě“, 178.

⁶⁰ Nečasová, „Organizace žen v letech 1948–1989 v historické perspektivě“, 179.

⁶¹ Národní fronta žen měla sdružovat odbory žen stran Národní fronty, panovaly v ní ale interní rozpory a v roce 1947 přestala být aktivní, viz Nečasová, „Organizace žen v letech 1948–1989 v historické perspektivě“, 180.

⁶² Dvouletý hospodářský program tzv. dvouletka byl v Československu uskutečňován v letech 1947 a 1948.

⁶³ Feinberg, *Elusive Equality*, 199.

⁶⁴ *Ibid.*, 200.

⁶⁵ *Ibid.*, 202.

2.2 Období zrovnoprávňování od roku 1948

Barbora Havelková popisuje vývoj emancipace žen v Československu 1948–1989 z pohledu práva a rozděluje ho na tři etapy: zrovnoprávnění, reflexe a období rodiny. První etapa *zrovnoprávnění* zařazená do období 1948–1962 pokračovala v předúnorových snahách o zrovnoprávnění vycházejících z aktivit feministického (ženského) hnutí a vlivu socialistického hnutí.⁶⁶ V průběhu 60. let pak probíhala reflexe dosavadního emancipačního procesu, jeho kritika a konfrontace idejí s praxí. Nejpozději na začátku 70. let poté začala třetí etapa vývoje emancipace, který byl s nástupem normalizace utlumen a v přístupu státu i společnosti nastal obrat k rodině.⁶⁷

V únoru 1948 nastoupila KSČ k moci a její přístup k emancipaci žen v tomto období a následujících 50. letech vycházel z marxisticko-leninské teorie popsané výše.⁶⁸ V nové ústavě z května roku 1948 byla zakotvena rovnost žen a mužů a ženy byly čím dál více začleňovány do veřejné sféry, vzdělání, politiky a do pracovního procesu.⁶⁹ V roce 1949 byl přijat zákon o rodinném právu, který zrovnoprávňoval vztah manželů v rodině a jejich právo rozhodovat o dětech a ekonomických záležitostech rodiny. Rodinné role už dále nebyly předurčeny v zákoně a muž přestal být právně určenou hlavou rodiny.⁷⁰ Změny v rodinném právu měly za cíl mimo jiné uvolnit ženy, aby mohly nastoupit do zaměstnání.⁷¹ V následujících letech proběhla také liberalizace rozvodů, protože socialistické manželství se mělo uzavírat především z lásky a ne z ekonomických důvodů. Přesto na něj byl i nadále kladen důraz jako na základní prvek hospodářského a politického uspořádání státu a i přes liberalizaci rozvodů byla stále patrná snaha státu jim pokud možno předcházet.⁷²

Stát se v 50. letech snažil ovlivnit podobu rodiny a zasahoval do jejího uspořádání včetně snah o oslabení jejích funkcí.⁷³ Podporoval ženy sociálně, již od roku 1950 byla

⁶⁶ Havelková, „Tři stadia genderu v socialistickém právu“, 48.

⁶⁷ Ibid., 56, 57, 69.

⁶⁸ Wagnerová, *Žena za socialismu*, 27.

⁶⁹ Havelková, „Tři stadia genderu v socialistickém právu“, 46.

⁷⁰ Havelková, „Tři stadia genderu v socialistickém právu“, 48–51; Alena Wagnerová, „Women as The Object and Subject of The Socialist Form of Women’s Emancipation“, in *Czech Feminism*, eds. Iveta Jusová a Jiřina Šiklová (Bloomington: Indiana University Press, 2016), 83, <https://www.ebsco.com/> (staženo 22. června 2023).

⁷¹ Havelková, „Tři stadia genderu v socialistickém právu“, 54, 55.

⁷² Havelková, „Tři stadia genderu v socialistickém právu“, 48, 51; Kateřina Lišková a Stanislav Holubec, „Women Between The Public and Private Spheres“, in *The Routledge History Handbook of Central and Eastern Europe in the Twentieth Century: Volume 1: Challenges of Modernity*, eds. Włodzimierz Borodziej, Stanislav Holubec a Joachim von Puhkamer (London: Routledge, Taylor & Francis Group, 2020), 211, <https://www.proquest.com/> (staženo 2. listopadu 2022).

⁷³ Havelková, „Tři stadia genderu v socialistickém právu“, 50–52.

například zavedena osmnácti týdenní mateřská dovolená a matky po roce 1948 dostávaly porodné či příspěvky v prvních týdnech po porodu. Doba péče o dítě se jim také započítávala do důchodu místo práce v zaměstnání.⁷⁴ V roce 1957 pak bylo legalizováno právo na potrat, i když stát byl k tomuto kroku motivován spíše snahou o ochranu veřejného zdraví než o zajištění svobodné volby žen.⁷⁵ Stát přikládal ženám nové role a formuloval své představy o podobách jejich ženskosti, zatímco podstatu mužnosti v takové míře neredefinoval.⁷⁶ Ženy jim byly podporované k aktivitě ve veřejných funkcích a institucích a byly vyzývané ke vstupu do různých orgánů a výborů. Většinou však neměly na organizace ani veřejný prostor větší vliv a nejčastěji pracovaly v typicky „femininních” oblastech.⁷⁷ I přes oficiální deklaraci emancipace panovala ve zmiňovaných orgánech silná misogynie, a i když stát otevřeně deklaroval, že je potřeba změnit genderové nastavení rolí a narušit genderové stereotypy, jeho přední představitelé zastávali spíše konzervativní názory. Bylo časté, že představitelé KSČ různého postavení projevovali předsudky vůči ženám jako skupině a hleděli na ně jako na méněcenné. Tento postoj bránil potenciálním změnám v genderovém uspořádání napříč všemi oblastmi.⁷⁸

Padesátá léta se nesla v duchu rozkolu role žen jako matek a jako zaměstnankyň pracujících na plný úvazek. Přestože byly ženy motivovány k práci, jejich pracovní role neměla rušit roli rodinnou a pokud pracovaly, tak spíš pro rodinu, než kvůli vlastnímu zájmu.⁷⁹ Výplata žen byla vnímána víc jako vedlejší příspěvek do rodinného rozpočtu a i v případě, kdy oba manželé pracovali na plný úvazek, byl jako hlavní živitel rodiny vnímán muž.⁸⁰ Mimoto se ženy vstupující do zaměstnání potýkaly s horizontální a vertikální genderovou segregací⁸¹, která jejich postavení na pracovním trhu znevýhodňovala.

⁷⁴ Havelková, „Tři stadia genderu v socialistickém právu“, 56.

⁷⁵ Lišková, „Women Between The Public and Private Spheres“, 183; Havelková, „Tři stadia genderu v socialistickém právu“, 52–53.

⁷⁶ Nečasová, „Obrazy nové socialistické ženy“, 470–471.

⁷⁷ *Ibid.*, 472–478.

⁷⁸ Nečasová, „Obrazy nové socialistické ženy“, 477–478; Nečasová, „Organizace žen v letech 1948–1989 v historické perspektivě“, 177.

⁷⁹ Wagnerová, *Žena za socialismu*, 34, 103.

⁸⁰ Lišková, „Women Between The Public and Private Spheres“, 194.

⁸¹ V případě horizontální segregace se muži a ženy seskupují v určitých pracovních odvětvích, která jsou rozdílně platově ohodnocena, v případě vertikální segregace jsou muži a ženy rozdílně rozmístěni na žebříčku pracovních pozic, muži častěji na vyšších pozicích, které jsou lépe finančně ohodnoceny, viz Havelková „Tři stadia genderu v socialistickém právu“, 55.

Negativně ovlivňovala jejich zastoupení v řídicích pozicích či v určitých profesích a také platové ohodnocení, které bylo u žen výrazně nižší než u mužů.⁸²

Přestože byly ženy státem pasovány do role politicky angažovaných občanek, tato představa se příliš neshodovala s rolí matek, manželek a pečovatelek o domácnost. Tzv. nová socialistická žena – vize státu o ideální podobě žen a občanek – byla někdy až protichůdně představována v obou těchto rolích.⁸³ V obraze nové socialistické ženy byla mateřská role akcentována v kontextu budování státu pro děti a budoucí generace.⁸⁴ I v kontextu studené války byly matky ze socialistické perspektivy zobrazovány jako mnohem bojovnější, než jak je popisovaly klasické představy nahlížející na matky jako na mírné a láskyplné.⁸⁵ I společenský pohled na zaměstnané matky se během 50. let postupně proměňoval. Zatímco dříve byly pracující ženy často považovány za špatné matky, postupně začala být jejich práce stále potřebnější pro chod rodiny a tedy i více akceptovaná.⁸⁶ Stát nezpochybňoval, že je péče o děti a domácnost stále primárně povinností žen. S významnější pomocí partnerů nepočítal a podporou měly být spíše zřizované veřejné instituce a kolektivizace péče o děti a domácích prací.⁸⁷

Přestože byla práce v zaměstnání oficiálně povinná, pro ženy tato povinnost tak důsledně neplatila, pracovat nemusely například těhotné ženy a platila i řada jiných výjimek a prioritizací, kdy ženy v určitých fázích života nebyly primární skupinou mobilizovanou k práci.⁸⁸ Nedá se také říct, že by po nástupu komunistické vlády vzrostl počet zaměstnaných žen skokově, rozdíl v zaměstnanosti žen mezi 30. a 50. lety nebyl tak veliký a číslo zaměstnaných žen se zvyšovalo až v průběhu následujících let.⁸⁹ Zatímco v roce 1950 zůstávalo v domácnosti ještě 52 % žen v ekonomicky aktivním věku, postupně jejich počet klesal, v roce 1960 to bylo 26,7 % a v roce 1970 15,6 %.⁹⁰

⁸² Havelková, „Tři stadia genderu v socialistickém právu“, 55; Ivan Vodochoďský, „Patriarchát na socialistický způsob: k genderovému řádu státního socialismu“, *Gender, rovné příležitosti, výzkum* 8, č. 2 (srpen 2007): 37, <https://www.ceeol.com/> (staženo 4. dubna 2023).

⁸³ Nečasová, „Obrazy nové socialistické ženy“, 466.

⁸⁴ Wagnerová, „Women as The Object and Subject of The Socialist Form of Women's Emancipation“, 80–84; Nečasová, „Obrazy nové socialistické ženy“, 472–473.

⁸⁵ Nečasová, „Veřejná sféra a genderová analýza po únoru 1948“, 74.

⁸⁶ Wagnerová, *Žena za socialismu*, 32.

⁸⁷ Lišková, „Women Between The Public and Private Spheres“, 192; Havelková, „Tři stadia genderu v socialistickém právu“, 56.

⁸⁸ Havelková, „Tři stadia genderu v socialistickém právu“, 48–55; Havelková, „Úvod“, 22.

⁸⁹ Havelková, „Úvod“, 22.

⁹⁰ Jechová, „Osvobozování domácnosti“, 55.

Z pragmatického pohledu představovaly ženy především pracovní síly, které bylo potřeba mobilizovat pro poválečnou rekonstrukci státu a podle některého autorstva stát tuto potřebu maskoval za hlasitou podporu emancipace.⁹¹ Vedle obyvatelstva venkova tvořily ženy největší rezervoár pracovních sil a kromě poválečné obnovy byla jejich práce třeba i pro socialistickou výstavbu a industrializaci. K začlenění do pracovního procesu je bylo potřeba do velké míry mobilizovat a zdaleka ne všechny do zaměstnání vstupovat chtěly.⁹² Přestože byl v tomto období tedy na venek státem kladen důraz na vstup žen do zaměstnání a mateřská role mohla být zdánlivě upozaděna, důraz na mateřství a jeho význam byl v přístupu státu stále přítomný.

2.3 Přesun rodiny a domácnosti do veřejné sféry

Padesátá léta se nesla v duchu kolektivního budování státu, kdy měla soukromá sféra včetně rodiny ustoupit do pozadí a byla, alespoň rétoricky, nahrazena důrazem na sféru veřejnou.⁹³ Stát zasahoval i do záležitostí dříve považovaných za soukromé a přenášel je do veřejného života.⁹⁴ Přestože oficiálně podléhaly ženy pracovní povinnosti, paralelně se neuskutečnily větší změny v rozdělení péče o domácnost a děti. Tradiční uspořádání v rodině se navzdory emancipačnímu procesu nepodařilo zásadně změnit a většinu práce v domácnosti nadále vykonávaly především ženy. Například pozdější průzkum z 60. let ukázal, že průměrná žena se dvěma dětmi pracovala denně devět hodin, sedm hodin pečovala o domácnost a děti a šest hodin věnovala spánku. Pouze necelé dvě hodiny času měla volné pro své potřeby, zatímco muž měl času pro sebe čtyřikrát více. Důsledkem toho byly ženy prací v zaměstnání a domácnosti přetížené a z dvojího břemene byly fyzicky i psychicky unavené.⁹⁵

Kolektivizací a institucionalizací péče o děti a domácnost chtěl stát dostát svým slibům a ženy náročné práce v domácnosti zbavit.⁹⁶ Zároveň byla socialistická kolektivní výchova dětí vnímána jako vhodná pro výchovu jedince a rozvoj jeho charakteru více než individuální výchova v rodině.⁹⁷ Byly zřizovány nové školky a jesle pro děti a na

⁹¹ Wagnerová, „Women as The Object and Subject of The Socialist Form of Women’s Emancipation“, 85; Lišková, „Women Between The Public and Private Spheres“, 213.

⁹² Wagnerová, *Žena za socialismu*, 30, 32.

⁹³ Nečasová, „Obrazy nové socialistické ženy“, 470.

⁹⁴ Havelková, „Tři stadia genderu v socialistickém právu“, 51–52.

⁹⁵ Havelková, „Tři stadia genderu v socialistickém právu“, 55–56; Vodochodský, „Patriarchát na socialistický způsob“, 36; Lišková, „Women Between The Public and Private Spheres“, 195.

⁹⁶ Havelková, „Tři stadia genderu v socialistickém právu“, 56.

⁹⁷ Jiří Dunovský, „Mateřství zaměstnaných žen a problémy péče o jejich děti v nejtěplejším věku“, *Sociologický časopis* 7, č. 2 (1971): 152, <https://www.jstor.org/> (staženo 24. května 2023).

pracovištích společné prádelny a vývařovny.⁹⁸ Kolektivní péči zřizovaly i průmyslové podniky a jiné podniky zas zaměstnávaly švadlenu nebo, pokud měly velký podíl zaměstnankyň, zajišťovaly jim i nákup potravin. Služby v domácnosti nabízel také speciální řetězec družstev Osvobozená domácnost.⁹⁹ Jak se však autorstvo věnující se tomuto tématu shoduje, instituce a zařízení neměly takový dosah, aby práci žen v rodině nahradily a jejich udržování bylo moc nákladné. Nahrazení rodinné funkce žen tedy nebylo prakticky uskutečnitelné.¹⁰⁰ Přestože byla v kolektivní zařízení péče o předškolní děti státem vkládána naděje, jen velmi malá část zaměstnaných matek v 50. letech je skutečně využívala a nejvíc v tomto období o jejich děti podle výzkumů pečovaly babičky.¹⁰¹

Na konci 40. let a v následujících 50. letech lze tedy pozorovat představy a plány státu, které se často neshodovaly se skutečností, ať už šlo o vstup žen do zaměstnání, přesun rodinné role žen do veřejné sféry nebo význam kolektivních zařízení. V tomto kontextu byly formovány obrazy žen a jejich rolí v časopisu *Vlasta* a jak bude dále popsáno, i přes důraz na vstup žen do zaměstnání zůstal přítomný i jejich obraz jako matek a hospodyň.

⁹⁸ Havelková, „Tři stadia genderu v socialistickém právu“, 56.

⁹⁹ Jechová, „Osvobozování domácností“, 55.

¹⁰⁰ Havelková, „Tři stadia genderu v socialistickém právu“, 56; Vodochodský, „Patriarchát na socialistický způsob“, 37.

¹⁰¹ Hana Hašková, „Doma, v jeslích nebo ve školce? Rodinná a institucionální péče o předškolní děti v české společnosti mezi 1945-2006“, *Gender, rovné příležitosti, výzkum* 8, č. 2 (2007): 17, 18, <https://www.ceeol.com/> (staženo 7. listopadu 2024).

3. Ženy jako matky, hospodyně a zaměstnankyně v časopise *Vlasta*

Týdeník *Vlasta* byl založen organizací Rada československých žen v roce 1947 a navazoval na její předchozí časopis *Rada žen*. Mezi lety 1947–1955 byl vydáván v množství 100 000 výtisků. Šéfredaktorkou časopisu v roce 1948 byla Věra Urbanová.¹⁰² Byl vydáván oficiálními organizacemi žen působícími v období komunistické vlády, jejichž názvy a formy se v průběhu let 1948–1989 několikrát proměnily.¹⁰³ Organizace se postupně nahrazovaly a časopis spadal vždy pod organizaci, která v daném období působila. Radu československých žen, která časopis vydávala jako první, nahradila na krátké období Rada žen, následoval Československý svaz žen, poté Výbor československých žen a nakonec opět obnovený Československý svaz žen.¹⁰⁴ Tyto organizace skrze *Vlastu* předávaly své představy a myšlenky čtenářstvu.¹⁰⁵

Vztah organizací žen a KSČ ve vedení státu byl složitější a nebyl zcela omezen na koncept ovládající – ovládaný.¹⁰⁶ Členky vedení organizací byly například velmi často členkami ústřední komise žen KSČ, byla zde tedy přítomna personální provázanost.¹⁰⁷ Přesto se dá říct, že tyto organizace byly straně a Ústřednímu výboru KSČ podřízené a vliv strany zde byl zásadní.¹⁰⁸ Pro existenci organizací byly také určující ideologie a politické cíle strany.¹⁰⁹ Z výše uvedeného se dá do jisté míry odvodit, že představy a obrazy publikované ve *Vlastě* z velké části odpovídaly i představám vedení KSČ.

Během poúnorových událostí prošly změnami organizace žen i redakce *Vlasty*. Oznámení Rady československých žen a Rady žen, které časopis v roce 1948 vedly, se pravidelně objevovala na zadních stranách časopisu. Právě zde se změny ve vedení státu projeví, čtenářstvo si mohlo přečíst o změnách ve vedení organizací a změnách jejich názvů a uspořádání. Proměna politického prostředí a její vliv na redakci a obsah časopisu se

¹⁰² Javorský, „Ženská identita v československém tisku 1948–1960“, 58.

¹⁰³ Nečasová, „Organizace žen v letech 1948–1989 v historické perspektivě“, 171.

¹⁰⁴ *Ibid.*, 178.

¹⁰⁵ Javorský, „Ženská identita v československém tisku 1948–1960“, 58.

¹⁰⁶ Nečasová, „Organizace žen v letech 1948–1989 v historické perspektivě“, 170, 172, 175.

¹⁰⁷ Jako příklad personální provázanosti lze uvést už zmiňované funkcionářky Anežku Hodinovou Spurnou nebo Julii Prokopovou. Ústřední komise žen KSČ byla součástí organizační struktury strany a v jejím rámci se uskutečňovalo a ideově utvářelo hnutí komunistických žen, viz Nečasová, „Organizace žen v letech 1948–1989 v historické perspektivě“, 172–173, 174–175.

¹⁰⁸ *Ibid.*, 172.

¹⁰⁹ *Ibid.*, 169.

začala ve Vlastě projevovat v březnu 1948. Čtenářstvo se v březnových číslech mohlo dočíst, že „ženy pomohou svou prací zajistit úspěšnou cestu k socialismu, jenž je zárukou naprostého zrovnoprávnění žen“ a popsáno bylo, jak se některé veřejně aktivní ženy a politické aktérky staly „brzdou v provádění budovatelských úkolů“. Byla zde také zpochybněna činnost oficiálních organizací žen, jejichž vedení se měl nyní ujmout akční výbor zodpovědný za „očistu“ v jejich řadách a ženy zde byly vyzvány k vytváření lokálních akčních výborů, které je měly zastupovat.¹¹⁰ Ještě v prvních měsících v roce byla jednou z vedoucích postav organizací žen i časopisu Milada Horáková, jejíž texty se na stránkách Vlasty objevovaly, po převratu byla ale podobně jako další členky, jež se „zpronevěřily zásadám socialisující demokracie“¹¹¹ z vedení organizací i časopisu odstraněna a i její odchod a neshody s novým vedením byly ve Vlastě popsány.¹¹²

Ideologické a politické cíle a plány KSČ reprezentované jejími funkcionářkami byly zveřejňovány především v rubrice akčního výboru Rady československých žen na zadních stranách.¹¹³ Představy o rolích žen zde byly předávány často v kontextu zpráv o zřizování a práci akčních výborů či jiných orgánů, krátkých zprávách o jednotlivých ženách z konkrétních obcí a také prezentací vizí a představ předních představitelk KSČ o postavení žen ve společnosti a jeho vývoji.¹¹⁴ Přední představitelka KSČ Julie Prokopová zde například vyzývala ženy, aby vstupovaly do zaměstnání a uspíšily tak výstavbu socialismu, který jediný jim dokázal zajistit rovnoprávnost s muži.¹¹⁵

Časopis určený primárně ženským čtenářkám se vedle dalších témat věnoval i rolím žen jako matek, hospodyň a zaměstnankyň. V textech různého charakteru byly tyto role zobrazovány a časopis se nevyhýbal ani popisu jejich prolínání a problémům s tím spojeným. Tyto obrazy a popisy byly v mnoha ohledech podobné jejich pojetí v předešlém ročníku 1947.¹¹⁶ V roce 1947 například vycházela rubrika *Jak na to?*, kde byly publikovány

¹¹⁰ „Československé ženy!“, *Vlasta*, 4. 3. 1948, 15; „Vždy s lidem a národem k socialismu“, *Vlasta*, 11. 3. 1948, 15.

¹¹¹ „Akční výbor Rady čs. žen a Národní fronty vydal tyto pokyny československým ženám“, *Vlasta*, 11. 3. 1948, 15.

¹¹² „Akční výbor Rady čs. žen a Národní fronty vydal tyto pokyny československým ženám“, *Vlasta*, 11. 3. 1948, 15; „Československé ženy!“, *Vlasta*, 4. 3. 1948, 15; „Vždy s lidem a národem k socialismu“, *Vlasta*, 11. 3. 1948, 15.

¹¹³ „Akční výbor Rady čs. žen: K společnému cíli“, *Vlasta*, 25. 3. 1948, 15.

¹¹⁴ „Akční výbor Rady čs. žen: K společnému cíli“, *Vlasta*, 25. 3. 1948, 15; „Pokyny pro akční výbor Rady čs. žen“, *Vlasta*, 8. 4. 1948, 15.

¹¹⁵ „Akční výbor Rady čs. žen: K společnému cíli“, *Vlasta*, 25. 3. 1948, 15.

¹¹⁶ Podobná řešení na problémy žen lze pravidelně nalézt v rubrice „Jak na to?“, konkrétně například viz „Jak na to?“, *Vlasta*, 3. 7. 1946, 4; „Jak na to?“, *Vlasta*, 6. 3. 1947, 15; „Jak na to?“, *Vlasta*, 6. 2. 1946, 2.

rady odborníků a odbornic na propojení péče o domácnost a práce v zaměstnání doplněné o názory čtenářek.¹¹⁷ Rubrika si kladla otázky: „*Jak dosáhnout toho, abychom zastaly práci v povolání i v domácnosti?*“¹¹⁸ nebo „*jak pomoci přetížené zemědělské ženě?*“.¹¹⁹ Ve Vlastě v roce 1948 se pak rubrika již neobjevovala, ale zaměstnání, mateřství a péče o domácnost byly tematizovány i nadále. Převzetí moci KSČ se na obsahu časopisu projevilo, ale pojetí výše zmiňovaných témat bylo v prvních měsících roku 1948 spíše podobné jako v těch pozdějších a je možné sledovat již nastíněnou kontinuitu s rokem 1947. Po únorových událostech se spíše změnil tón, kterým byla tato témata předávána, a mnoho textů postupně přebíralo apelační charakter v souladu s přístupem KSČ v tomto období.

Následující text se věnuje rolím žen jako matek, hospodyň a zaměstnankyň, které se ve Vlastě objevovaly, a přibližuje, jak byly na jejich stránkách popisovány a jak se vzájemně prolínaly. Dále text popisuje, jaká řešení byla nabízena na přetížení žen vznikající z kombinace zmiňovaných rolí. První kategorií řešení byla společná zařízení a mechanizace domácí práce, druhou poté individuální organizace domácích prací a modernizace domácnosti.

3.1 Ženy jako matky, hospodyně a zaměstnankyně

V představách státu o ideální ženě se prolínaly veřejná a soukromá sféra a aktivní pracující ženy měly být zároveň matkami, které budovaly stát pro své děti a jejich budoucnost.¹²⁰ Měly být aktivní a pracovat pro výstavbu státu, zároveň ale zůstat matkami, manželkami a hospodyněmi.¹²¹ I na stránkách Vlasty byly ženy vyzývané, aby byly veřejně aktivní a vstupovaly do komisí různého zaměření a na všech úrovních. Ale ani zde se domácnosti a pečovatelské roli nevyhnuly, vzápětí bylo totiž dodáno, že kromě kontrolních nebo cenových komisí by měly být aktivní především v komisích textilních, vyživovacích, sociálních nebo zdravotních.¹²² Téma role žen jako matek a pracovnic se objevovalo také v kontextu příprav nové ústavy, která měla zakotvit hned několik zákonů stěžejních pro emancipaci a zrovnoprávnění žen.¹²³ Ve Vlastě byly různými formami předkládány

¹¹⁷ Jechová, „Osvobozování domácnosti“, 54.

¹¹⁸ „Jak na to?“, *Vlasta*, 9. 1. 1947, 15.

¹¹⁹ „Jak na to?“, *Vlasta*, 27. 2. 1947, 2.

¹²⁰ Nečasová, „Obrazy nové socialistické ženy“, 427–423.

¹²¹ *Ibid.*, 466.

¹²² „O ženách v samosprávě“, *Vlasta*, 26. 2. 1948, 5.

¹²³ „Co dává nová ústava ženám“, *Vlasta*, 13. 5. 1948, 2.

představy o tom, jaké by ženy měly být a co by měly dělat. Role matky, hospodyně a zaměstnankyně zdůrazněné v této práci byly ve Vlastě popisovány pravidelně a byl na ně kladen důraz, protože představovaly důležitý faktor pro výstavbu státu a rozvoj společnosti.

3.1.1 Ženy jako matky

Mateřství představovalo ve Vlastě jednou ze základních rolí žen a bylo v časopise vždy přítomné ať už jako samostatné téma nebo v podobě nevyřčeného předpokladu, že ženy jsou ve většině případů také matkami. Ve Vlastě se mateřství hojně věnovaly články v období předcházejícímu Den matek a probíráno bylo v tomto období i více z úloh a úkolů žen, které odpovídaly představám státu. „Údělem“ matek bylo podle článků přivádět na svět nové občany státu. Ženy matky se svým zapojením do práce také stávaly budovatelkami republiky a částečným převzetím péče o děti v podobě společných zařízení jim měl stát jejich úděl a budovatelské úkoly ulehčit.¹²⁴ Mateřská role žen byla zdůrazňována i v kontextu připravované ústavy, kde bylo mateřství také pojímáno především jako služba celku. Zdůrazněno tam ale bylo, že tím ženy nemají být vyřazovány z pracovního procesu.¹²⁵

Mateřství zůstávalo úkolem ženy, který nebyl zpochybňován, naopak zdůrazňován. Jak se ve Vlastě psalo, bylo mateřství nejkrásnějším, ale také nejnáročnějším úkolem žen.¹²⁶ Ženy jako matky a vychovatelky měly dbát na to, aby se zvyšoval počet pracujícího dorostu potřebného pro splnění dvouletky a plánované první pětiletky.¹²⁷¹²⁸ Rodit děti bylo jejich úkolem a pracovité ženy, které daly národu více dětí, byly opakovaně vyzdvihovány.¹²⁹ Na matky byl kladen také nárok, aby svou výchovou připravily děti na vstup do společenského života a do školy. Děti měly umět vše, co už tou dobou mohly potřebovat a texty ve Vlastě předkládaly matkám poměrně striktní instrukce, jak děti vychovávat a připravit.¹³⁰ Ženy matky měly být průkopnice lidové výchovy a být součástí výchovy nového člověka pro nový společenský řád.¹³¹ Již v ročníku 1948 byly také zobrazovány jako důležité obhájkyně míru.¹³² V roli obětavých matek se měly zasazovat o mír pro svou vlast a pro děti, které měly

¹²⁴ „Akční výbor Rady čs. žen: Květy a červené srdéčko k letošnímu svátku matek“, *Vlasta*, 6. 5. 1948, 15.

¹²⁵ „Co dává nová ústava ženám“, *Vlasta*, 13. 5. 1948, 2.

¹²⁶ „Mezi maminkami ve Špindlerově mlýně“, *Vlasta*, 30. 9. 1948, 15.

¹²⁷ Dvouletý hospodářský plán (1947–1948) a Pětiletý hospodářský plán (1949–1953).

¹²⁸ „Manifest Rady čs. Žen“, *Vlasta*, 1. 7. 1948, 15.

¹²⁹ „Rada čs. žen matkám“, *Vlasta*, 27. 5. 1948, 15.

¹³⁰ „První krok do života“, *Vlasta*, 2. 9. 1948, 9.

¹³¹ „Naše cesta k socialismu“, *Vlasta*, 18. 11. 1948, 10.

¹³² „Nejbližší úkoly Rady čs. Žen“, *Vlasta*, 15. 7. 1948, 15.

být ušetřeny války.¹³³ Tato role jim i v následujících letech doprovázených zahraničními konflikty studené války byla přidělována kontinuálně.¹³⁴

Zodpovědnost žen vůči národu nebyla novinkou přístupu KSČ, úkolům žen a jejich úloze v rodině se věnoval i prezident Edvard Beneš, který v projevu publikovaném ve Vlastě v roce 1948 pronesl: *“nesmí se však zapomenout na funkci ženy v rodině, na ženu matku, ženu vychovatelku budoucích generací, ženu udržovatelku rodu, národa [...] musíme myslit, aby na tyto základní úkoly žen bylo vždy zvláště pamatováno.”* Dále pokračoval: *“naše ženy a matky svým mateřstvím, svou drobnou houževnatou, vyčerpávající, v pravém smyslu každodenní, bezoddyšnou prací v rodině tvoří opět a opět předpoklady pro život národa”*. Beneš neopomenul zmínit náročnou práci žen a za jejich jim úsilí poděkovat.¹³⁵ Přestože Beneš nebyl součástí KSČ, podobné uznání těžké práce a údělu žen a vyjádření díky byl vzorec, který se Vlastě roku 1948 objevoval opakovaně.

Rodina byla ve Vlastě vyzdvihována jako základní jednotka státu a “zdravá základna rozvoje národa”, což bylo znovu zdůrazňováno u příležitosti svátku matek. Postavení rodiny se nezměnilo ani přes teoretické úvahy o roli rodiny v ekonomickém systému a přes myšlenky na přenášení více funkcí rodiny na kolektivní zařízení. V časopise byly prezentovány závazky a plány státu na lepší organizaci péče o matku i dítě spojené se zlepšením sociálních a zdravotních opatření v oblasti mateřství. Stát a jeho nový sociální řád matkám na oplátku za jejich přínos chtěl poskytovat “radostný život” a ochranu mateřství a dětství.¹³⁶ Ženy měly být podporovány celoročně, jejich prosperita nebyla totiž zásadní jen pro jejich vlastní prospěch, ale také prospěch celého národa.¹³⁷ Přestože rodina zůstala základní jednotkou, objevily se ve Vlastě náznaky promýšlení konceptu mateřství a jeho kolektivizace, kdy například bezdětné ženy stále mohly rozdávat “duchovní mateřství” ostatním dětem.¹³⁸ Ženy jakožto dárně života měly nejlépe chápat slova a činy pro blaho všech, jejich mateřská role je měla předurčovat ke kolektivnímu cítění a zodpovědnosti za celek – národ.¹³⁹

¹³³ „Ženy v Pardubicích nám píší“, *Vlasta*, 25. 11. 1948, 2.

¹³⁴ Viz například „Matky všech národů a ras milují stejně své děti a proto bojují za mír“, *Vlasta*, 10. 4. 1952, 3; „8. březen – mezinárodní den žen“, *Vlasta*, 6. 3. 1952, 8–9; Nečasová, „Veřejná sféra a genderová analýza po únoru 1948“, 71, 74.

¹³⁵ „Dr. Edvard Beneš československým ženám“, *Vlasta*, 9. 9. 1948, 2.

¹³⁶ „Rada čs. žen matkám“, *Vlasta*, 27. 5. 1948, 15; „Státní péče osvětová a žena“, *Vlasta*, 1. 7. 1948, 2.

¹³⁷ „Sláva mateřství“, *Vlasta*, 13. 5. 1948, 4–5.

¹³⁸ „Rada čs. žen matkám“, *Vlasta*, 27. 5. 1948, 15.

¹³⁹ „Naše úkoly“, *Vlasta*, 9. 12. 1948, 2.

Stát a společnost měly podle Vlasty zajistit podporu matek a tyto plány a sliby byly na jejich stránkách často prezentovány. Zvýšení péče o dítě zde bylo slibováno pravidelně. Zároveň ale bylo přiznáno, že jsou to zatím spíše plány do budoucna a v současnosti (tedy v roce 1948) ještě reálný stav představám režimu neodpovídal.¹⁴⁰ Ve Vlastě se opakovaně objevovala reflexe nedostatečného pokrytí zařízení, které by ženám matkám život ulehčila. Byly ale ujišťovány, že se na výstavbě služeb pracuje a jako vzor byl předkládán Sovětský svaz. Ženám byla opakovaně slibována podpora ve formě jeslí, školek nebo jídelen a vývařoven vařících i pro děti zaměstnanců a zaměstnankyň. Měly pro ně být ale zařízení také lázně, porodnice nebo práce sociálních pracovníků a poradkyň, které by jim pomohly a poradily přímo u porodu.¹⁴¹ Díky novému národnímu pojištění mohly ženy zažádat o pomoc, když onemocněly a když hrozilo, že by se domácnost rozpadala, protože by si s ní muž nevěděl rady. Pojištění zajišťovalo podporu také těhotným ženám a ženám po porodu. To vše mělo ženy motivovat ke zvyšování populace.¹⁴²

Jako odměnu a dík zřizoval stát pro matky většího počtu dětí rekreační pobyty.¹⁴³ Rekreační akce pořádalo zdarma ministerstvo sociální péče a účastnily se jich i chudé ženy, které do té doby, jak bylo ve Vlastě vícekrát zmíněno, neměly prostor a prostředky podobný odpočinek zažít.¹⁴⁴ Maminky mnoha dětí byly zvány na dovolené, které byly pro mnohé první příležitostí k odpočinku. V takové chvíli se o děti a domácnost měly postarat jiné ženy, dospívající dcera, sousedka, případně zotavovny nebo dětský domov. O nejmenší děti mohl pečovat v čase nepřítomnosti matky i otec.¹⁴⁵ Podobné akce sloužily jako důkaz, že nový stát neuctívá mateřství jenom slovy, ale také ženám matkám pomáhá svými skutky.¹⁴⁶ Zároveň se rekreační akce ve Vlastě neobjevovaly poprvé, referováno o nich bylo už v roce 1947 ve zmiňované rubrice *Jak na to*, kde se psalo o družstvu Rodinná rekreace, jež mělo za úkol pomoc při zotavení matkám s více dětmi a to především těm z hospodářsky slabých vrstev.¹⁴⁷

¹⁴⁰ „Manifest Rady čs. Žen“, *Vlasta*, 1. 7. 1948, 15; „Včera a dnes“, *Vlasta*, 13. 5. 1948, 4–5.

¹⁴¹ „Sláva mateřství“, *Vlasta*, 13. 5. 1948, 4–5.

¹⁴² „Co přinesl říjen ženám“, *Vlasta*, 4. 11. 1948, 10.

¹⁴³ „Ze světa žen“, *Vlasta*, 15. 7. 1948, 12.

¹⁴⁴ „Maminky na dovolené“, *Vlasta*, 22. 7. 1948, 3.

¹⁴⁵ „Mezi maminkami ve Špindlerově mlýně“, *Vlasta*, 30. 9. 1948, 15.

¹⁴⁶ „Maminky na dovolené“, *Vlasta*, 22. 7. 1948, 3.

¹⁴⁷ „Jak na to“, *Vlasta*, 3. 7. 1947, 4.

3.1.2 Ženy jako hospodyně

Náročná pozice žen-matek, hospodyň a pracujících zaměstnankyň, byla v časopise reflektována. Ženy byly popisovány jako těžce pracující, vzorné, pracovité, a to i přes náročné podmínky, kdy se například samy staraly o hospodářství nebo domácnost, vychovávaly více dětí nebo byly v pokročilém věku. Vedle apelu na rychlé zřizování jeslí, školek nebo jídelen, se ženám dostávala podpora v podobě díky a uznání.¹⁴⁸ I když bylo přetížení žen opakovaně tematizováno a byla jim také nabízena – alespoň teoreticky – pomoc, byla jejich náročná práce vyzdvižována. Byly chváleny za to, jak dobře své povinnosti zvládají a jak jsou pečlivé a texty z nich často tvořily hrdinky, které svou situaci i přes potíže zvládaly dobře.¹⁴⁹

I přes tematizaci přetížení nebo jiných problémů v domácnosti zůstávala ideální žena vedle svých dalších rolí stále řádnou a pracovitou hospodyní.¹⁵⁰ Být dobrou pracovitou hospodyní, která práci o domácnost zvládá, bylo ve Vlastě stále považováno za ctnost.¹⁵¹ Hospodyňská role už neměla být hlavní, ale spíš doplňkem k povolání a veřejnému životu a měla být jenom částí životních zájmů žen.¹⁵² Domácí práce měly být více kolektivizovány a pomoc ženám neměla být příliš individualizovaná, jako tomu bylo v měšťáckých rodinách před nástupem KSČ k moci.¹⁵³

Ženám – pracujícím a hospodyním – byla přisuzována také další ctnostná vlastnost – trpělivost, za kterou si od státu i redakce Vlasty zasluhovaly obdiv a dík. Pracovité a trpělivé matky byly příkladem ostatním, jak svou mateřskou lásku dávat celému národu.¹⁵⁴ Na ženách hospodyňských závisel také vzhled domácností i společných zařízení, závodních kuchyní nebo rekreačních středisek. Jako matky a hospodyně měly za estetiku těchto míst zodpovědnost, protože, jak bylo ve Vlastě uvedeno, prostředí působí na dítě a může ovlivnit jeho umělecké sklony. Vlastou byly ženy instruovány, jak takové prostředí utvářet.¹⁵⁵

Protože byly ženy hlavními zodpovědnými osobami za chod domácnosti, byly jim tyto role přidělovány i mimo ni. V průmyslu výživy údajně pracovalo více žen než mužů,

¹⁴⁸ „Hrdinky práce“, *Vlasta*, 6. 5. 1948, 15.

¹⁴⁹ „Žena – pomocník“, *Vlasta*, 29. 7. 1948, 14.

¹⁵⁰ „12 záhad paní vlasty“, *Vlasta*, 17. 6. 1948, 13.

¹⁵¹ „Státní péče osvětová a žena“, *Vlasta*, 1. 8. 1948, 2.

¹⁵² „Jak máme hospodařit“, *Vlasta*, 1. 8. 1948, 13.

¹⁵³ „Státní péče osvětová a žena“, *Vlasta*, 1. 8. 1948, 2.

¹⁵⁴ „Naše pracovnice – skromné hrdinství našich maminek“, *Vlasta*, 8. 7. 1948, 5.

¹⁵⁵ „Umělecká výchova a ženy“, *Vlasta*, 30. 9. 1948, 5.

měly se také zapojit do vyživovacích komisí. I když ženy samy prý neměly k výživě tak kladný vztah, protože pro ně znamenala především nekonečné běhání po obchodech, měly k ní blízko, protože to byly ony, kdo vařily. První to údajně byly ony, které pocítily, když nebyl dostatek jídla nebo nejedly, aby zbylo pro děti a pro manžela. Ten si podle textu ve Vlastě jídla všiml teprve, když ho bylo málo nebo bylo špatně připravené. Proto to měly být právě ženy, které se v oblasti výživy měly podle Vlasty angažovat.¹⁵⁶

3.1.3 Ženy jako zaměstnankyně

Vstup žen do zaměstnání bylo jedním z velkých témat, která se ve Vlastě objevovala. Před nástupem KSČ k moci bylo více běžné, že vzdělaným zaměstnaným ženám ulehčovaly jejich povinnosti v domácnosti jiné ženy – najaté pomocnice. Pokud měly ženy kvalifikované zaměstnání, byly například lékařky, právničky nebo učitelky, mohly si výpomoc v domácnosti dovolit.¹⁵⁷ Po únoru 1948 byly ale ženy, které do té doby v domácnostech vypomáhaly, postupně zařazovány do klasického pracovního procesu v podnicích. Často byly zařazovány do průmyslu, kde chyběly pracovní síly a kde nebylo náročné rychle se na práci kvalifikovat.¹⁵⁸ Vstup žen do zaměstnání se stal důležitým tématem již v prvních poválečných letech, už v roce 1946 například vypracovalo Ministerstvo práce a sociální péče pravidla pro zaměstnávání vdaných žen a matek, která měla donutit zaměstnavatele, aby ženám nabízeli i zkrácené a pružnější pracovní úvazky. Zároveň měla být usnadněna práce žen v domácnosti tak, že by se z domácnosti vyčlenily všechny činnosti, u kterých to bylo možné.¹⁵⁹ Ve Vlastě z roku 1947 byl zas zveřejněn citát V. I. Lenina: *“Včlenit ženu do veřejné produktivní práce, vytrhnout ji z domácího otroctví, vymanit ji z otupující a ponižující podřízenosti, z věčného a vylučného prostředí kuchyně a dětského pokoje - toť hlavní úkol.”*¹⁶⁰ Postupně se zaměstnání matek a žen od rodin v Československu stalo normou a počet žen v ekonomicky aktivním věku, které by zůstávaly v domácnosti, postupně klesal.¹⁶¹

Potřeba získat ženy do zaměstnání – především pak v průmyslu – po únoru 1948 nezmizela a odrážela se i v textech časopisu. Ženy byly podporovány, aby se uplatňovaly

¹⁵⁶ „Žena a výživa“, *Vlasta*, 30. 12. 1948, 3.

¹⁵⁷ Jechová, „Osvobozování domácnosti“, 53.

¹⁵⁸ *Ibid.*, 54, 55.

¹⁵⁹ *Ibid.*, 54.

¹⁶⁰ Viz citát V. I. Lenina *Vlasta*, 30. 1. 1947, 3.

¹⁶¹ Jechová, „Osvobozování domácnosti“, 55.

i mimo prostředí domova, zapojovaly se do zaměstnání a ke kolektivní práci pro národ. Objevovaly se myšlenky o naplnění a seberealizaci žen – teprve když se mohly věnovat činnostem i mimo domov, mohly nacházet uspokojení a štěstí, které se odráželo i na celé domácnosti. Slovy Vlasty činily aktivity mimo domov ženy “niterně bohatšími”.¹⁶² Ministerstvo školství mělo organizovat dětské družiny a mateřské školy měly mít celodenní provoz trvající v některých případech i přes noc, aby mohlo být do pracovního procesu zapojeno ještě více žen.¹⁶³ V textech Rady československých žen byly ženy povzbuzovány, aby vstoupily alespoň do zaměstnání na půl dne. Zaměstnání bylo nejen v jejich zájmu, ale doplnilo by také příjmy rodiny.¹⁶⁴

Zapojení žen do práce bylo stěžejní pro výstavbu státu a urychlení cesty k socialismu a pomáhat při kolektivní práci bylo jejich povinností.¹⁶⁵ Často pracovaly na zmiňované půldenní směny a jejich práce byla prezentována jako velký přínos dvouletce.¹⁶⁶ Vedle žen hospodyň měl být vytvořen nový typ žen – budovatelek.¹⁶⁷ Při plnění blížící se pětiletky měl stát v plánu do práce zapojit ještě více žen a to především ty, které nepracovaly, protože se staraly o rodinu a domácnost.¹⁶⁸ Už zaměstnané ženy, v té době často bezdětné nebo s odrostlými dětmi, podle Vlasty práci v domácnosti i zaměstnání zvládaly poctivě a svědomitě.¹⁶⁹ Aby ale mohly být do blížící se pětiletky zapojeny další ženy, bylo potřeba jim povinnosti matek a hospodyň přece jenom ulehčit. Znovu jim byly ve Vlastě slibovány výstavby jeslí, útulků a dětských družin a také zavírací hodiny v obchodech měly být přizpůsobeny pracovní době v podnicích.¹⁷⁰

Popisy výše popsaných rolí žen se vzájemně prolínaly nebo si v některých případech protirečily. Byl na ně v jednotlivých textech kladen rozdílný důraz, ale přesto na stránkách Vlasty panovala shoda, že by ideálně měly ženy plnit všechny tyto role dohromady. Měly být zaměstnané a budovat stát, zároveň mu rodit a vychovávat děti a starat se o chod domácnosti. Ze snahy prolnout tyto role a plnit je všechny najednou plynulo přetížení žen, které bylo v časopise také popsáno, a byla na něj nabízena níže popsaná řešení.

¹⁶² „Vrátíte se ke svému zaměstnání?“, *Vlasta*, 15. 7. 1948, 3.

¹⁶³ „Akční výbor čs. žen“, *Vlasta*, 20. 5. 1948, 15.

¹⁶⁴ „Hovoří k vám vaše pracovnice“, *Vlasta*, 22. 1. 1948, 15.

¹⁶⁵ „Co dává nová ústava ženám“, *Vlasta*, 13. 5. 1948, 2; „Státní péče osvětová a žena“, *Vlasta*, 1. 7. 1948, 2.

¹⁶⁶ „O malinkém děvčátku, jež je půl dne bez maminky“, *Vlasta*, 11. 3. 1948, 7.

¹⁶⁷ „Osvětu do služeb lidové demokracie a socialismu“, *Vlasta*, 9. 9. 1948, 15.

¹⁶⁸ „Výcvik nových pracovnic“, *Vlasta*, 9. 12. 1948, 6.

¹⁶⁹ „Vrátíte se ke svému zaměstnání?“, *Vlasta*, 15. 7. 1948, 3.

¹⁷⁰ „Ženské pracovní síly v pětiletce“, *Vlasta*, 9. 12. 1948, 6.

3.2 Kolektivizace a mechanizace

Prolínání rolí matky, hospodyně a zaměstnankyně, jež byly popsány výše, s sebou přinášelo požadavky na ženy a výzvy, kterým musely čelit. Důraz na vstup žen do zaměstnání s sebou nesl nutnost ulehčit jim od povinností v jiných oblastech, především v soukromé sféře domácnosti a jako řešení byla ve Vlastě navrhována společná zařízení a mechanizace domácích prací.

Převedení péče o děti a domácnost do společných zařízení bylo součástí pojetí ženské emancipace marxisticko-leninskou teorií. Tyto myšlenky ale nebyly do československé společnosti přineseny až po únoru 1948, naopak se objevovaly již dříve. Například spisovatelka a feministka Teréza Nováková byla už v roce 1913 přesvědčená, že pro sociální osvobození žen budou nutné změny fungování domácností a navrhovala v kontextu doby radikální řešení – socializaci. Už v té době mluvila o společných kuchyních, prádelnách nebo jeslích. Františka Plamínková zase požadovala větší společenské uznání domácí práce žen a možnost jejich volby mezi prací v domácnosti nebo v zaměstnání. Ani ženské organizace problematiku skloubení práce v domácnosti a zaměstnání nepodceňovaly a Ženská národní rada založila zvláštní odbor pro zjednodušení práce v domácnosti.¹⁷¹

Těmto tématům se věnovala Vlasta již v roce 1947, kdy na jejích stránkách můžeme najít dříve zmiňovanou rubriku „*Jak na to?*“, která se práci žen v domácnosti a zaměstnání věnovala a řešila problémy s tím spojené. V roce 1947 se ve Vlastě objevovala tvrzení, že je „*potřeba společného sdružování za účelem mechanisace práce hospodyně*“ a požadavky čtenářek vyzývajících k zřizování společných jídelen, dětských družin nebo rekreačních zařízení. Již před nástupem KSČ k moci se mohlo čtenářstvo ve Vlastě dozvědět, že „*krása je v kolektivu*“.¹⁷² Stát pod vedením KSČ v souladu se svými představami ve společná zařízení vkládal naděje projevující se i na textech publikovaných ve Vlastě, nebyly však zcela nové a jak je zde ilustrováno, objevovaly se ve Vlastě i dříve.

Povinnosti žen v domácnosti Vlasta reflektovala a přiznávala, že je jich příliš. Jeden text například přiznával: „*měla-li by žena pracovat a starat se i o rodinu, byla by v pravém smyslu otrokem*“. Socialismus podle Vlasty nechtěl ženu zotročit, a říkal: „*voláme-li ji, aby pracovala ve veřejném životě, musíme jí usnadnit práci doma*“.¹⁷³ O zařízeních, která by

¹⁷¹ Jechová, „Osvobozování domácnosti“, 53.

¹⁷² „Jak na to“, *Vlasta*, 24. 4. 1947, 2; „Jak na to“, *Vlasta*, 23. 1. 1947, 3; „Jak na to“, *Vlasta*, 6. 2. 1947, 2.

¹⁷³ „Nástup žen do pětiletky“, *Vlasta*, 30. 12. 1948, 6.

ženám „ušetřila“ a „ulehčila“¹⁷⁴ práci bylo referováno jako o „společných“ a „pomocných“.¹⁷⁵ Tematizována byla také celková „mechanizace“ domácích prací a její „kolektivizace“, kdy se ve Vlastě psalo: „*Tím nutnější, aby práce v domácnosti [...] spěla k mechanisaci a ke kolektivisaci*“¹⁷⁶, i když poslední termín na rozdíl od výše zmíněných nebyl ve Vlastě používán v tomto kontextu tak často.

Vlasta na svých stránkách slibovala výstavbu společných zařízení, čtenářstvu však bylo přiznáno, že se jedná hlavně o budoucnost a zatím jich zdaleka není dostatek.¹⁷⁷ O mechanizaci a kolektivizaci domácnosti se mluvilo především v budoucím čase – zařízení jídelen, prádelen nebo strojů do domácnosti se spíše připravovalo, než že by bylo široce rozšířenou skutečností.¹⁷⁸ Kromě zlepšení životních podmínek žen ve městě i na venkově patřila mezi úkoly, které si na zadních stranách Vlasty vytyčil akční výbor, výstavba jeslí, mateřských škol, zemědělských útulků, prádelen nebo společných kuchyní.¹⁷⁹ Čas, který věnovaly ženy péči o děti a domácnost, byl částečně vnímán jako promrhaný a řešení, jak ho šetřit, se nabízelo více.¹⁸⁰ Pomoci se mělo ženám dostat proto, aby mohly rovnocenně s muži plnit své pracovní povinnosti.¹⁸¹ Mezi kolektivní zařízení patřily společné vývařovny a jídelny, družstevní prádelny a také zařízení pečující o děti. Mimo to byly ale zřizovány také různé formy správkáren a jiné výpomoci s domácími pracemi přímo na pracovištích.

První oblastí, která měla být přesunuta ze soukromé sféry domácnosti do veřejné sféry společných zařízení, bylo stravování. Naděje byly kladeny ve společné kuchyně a vývařovny určené nejen pro zaměstnankyně, ale nejlépe i pro jejich rodiny.¹⁸² Bylo potřeba zvýšit a zlepšit společné stravování i pro muže a děti pracujících žen, aby ony neodcházely dřív domů a podniky neztrácely hodiny jejich práce. Vlasta referovala o plánech na výživová střediska, kde by se stravovali ti členové rodiny, kterým jejich vlastní podniky závodní jídelny neposkytovaly.¹⁸³ Samo vedení státu skrze redakci časopisu přiznávalo, že výstavba

¹⁷⁴ Viz například „Odborářka – poslankyně“, *Vlasta*, 12. 8. 1948, 5; „České konservárny usilují o spolupráci s našimi ženami“, *Vlasta*, 2. 9. 1948, 15; „Byt pro venkovskou ženu“, *Vlasta*, 17. 6. 1948, 3.

¹⁷⁵ Viz například „Chcete se stát členy družstva Rodinná rekreace“, *Vlasta*, 22. 7. 1948, 15; „Státní péče osvětová a žena“, *Vlasta*, 1. 8. 1948, 2.

¹⁷⁶ „Jak máme hospodařit“, *Vlasta*, 1. 8. 1948, 13.

¹⁷⁷ „Nástup žen do pětiletky“, *Vlasta*, 30. 12. 1948, 6.

¹⁷⁸ „Jak máme hospodařit“, *Vlasta*, 1. 8. 1948, 13.

¹⁷⁹ „Pokyny pro Akční výbor Rady čs. žen“, *Vlasta*, 8. 4. 1948, 15.

¹⁸⁰ „Chcete vědět něco o textilu a prodejních hodinách?“, *Vlasta*, 6. 5. 1948, 9.

¹⁸¹ „Pětiletý plán“, *Vlasta*, 8. 7. 1948, 15.

¹⁸² „Ukážeme, co jsme vyrobili“, *Vlasta*, 11. 3. 1948, 7, 14.

¹⁸³ „Rada čs. žen pro rozšíření společného stravování“, *Vlasta*, 12. 8. 1948, 15.

závodního stravování, ač v ní byly vkládány velké naděje, je teprve v prvotním stádiu vývoje. Problémy byly s technickou stránkou výstavby a nebylo možné v krátkém čase všechny – často dost nákladné – investice vynaložit.¹⁸⁴ Jaké měly společné jídelny podle Vlasty ideálně být? Sami strážníci měli být aktivní, aby se kuchyně zlepšovaly. V konceptu společného stravování nemělo jít jen o jídlo samotné, ale také o atmosféru a způsob stravování, jež mělo probíhat v tichu a klidu nebo servírování pokrmů, které mělo být ideálně čisté a vkusné. V kolektivním stravování neměly být akceptovány hierarchie a nadržování při výdeji jídla a strážníci si měli být rovni.¹⁸⁵

Druhou oblastí často tematizovanou ve Vlastě byla zařízení kolektivizované péče o děti. Ta byla popisována jako čisté, bělostné oázy s důrazem na čistotu, o děti se staraly vychovatelky v bílých pláštích a pro odpočinek byly připraveny bílé dětské postýlky. Vedle školek a jeslí vznikaly také další formy péče o děti popisované v textech, jako byly hlídací koutky, například koutek pro děti při zemědělské výstavě nabízející i kojící místnost.¹⁸⁶ Do některých dětských domovů mohly být umístěny i děti rodičů, kteří byli oba zaměstnaní a neměli pro dítě dostatek času.¹⁸⁷ Reportováno bylo například o podniku Baťa, kde již byla mimo jiné zřízena ústřední prádelna a správkárna. Na jaře 1948 zde byly otevřeny také první závodní jesle, kde bylo v době vydání textu umístěno 22 dětí, jejichž počet se měl údajně postupně zvyšovat. Jesle byly pro sociálně slabé zdarma.¹⁸⁸

Jesle vznikaly často díky brigádám a aktivitě občanů. Například jesle prof. Dr. Zdeňka Nejedlého v obci Mimoň byly z větší části vystavěné právě s pomocí brigád. Vybaveny byly mléčnou kuchyní, místností na ozařování, koupelnami, místností pro dozor a krytými verandami na slunění, zahradou, ovocnou zahradou a dvorkem. Celkový náklad na jejich výstavbu byl 1,400.000 Kčs.¹⁸⁹ I jiné Jesle – vystavěné v bývalých prostorách továrny Umratha v Letenských sadech – byly vystavěny s podporou brigádníků a sbírky mezi občany. Ačkoli se do těchto společných zařízení vkládaly naděje, například do zřizovaných mateřských škol nebyly podle reportů Vlasty ani zdaleka zapsány všechny děti,

¹⁸⁴ „Společné stravování“, *Vlasta*, 25. 11. 1948, 6.

¹⁸⁵ „Společné stravování“, *Vlasta*, 25. 11. 1948, 6.

¹⁸⁶ „Děti na slovanské zemědělské výstavě“, *Vlasta*, 20. 5. 1948, 3.

¹⁸⁷ „Dětský domov na Vinohradech“, *Vlasta*, 26. 8. 1948, 3.

¹⁸⁸ „Město práce a radosti“, *Vlasta*, 5. 8. 1948, 9.

¹⁸⁹ „Jesle prof. dr. Zdeňka Nejedlého v Mimoni“, *Vlasta*, 11. 11. 1948, 10.

i když by ženám umožňovaly věnovat se práci. Proto na ně Vlasta apelovala, aby nabízených služeb využívaly.¹⁹⁰

Třetí oblastí byly společné prádelny a další společná výpomoc s domácími pracemi, jejichž symbolem se stalo družstvo „Osvobozená domácnost“. V časopise byla pozorovatelná víra v průmysl a jeho pokrok a fiktivní ženy v článkách se ptaly, kdy jim budou zřízeny společné prádelny, které by byly rychlé a šetrné k prádlu a ušetřily jim čas.¹⁹¹ Práci jim měla ulehčit mimo jiné právě družstva, jako byla Osvobozená domácnost.¹⁹² Družstvo, které po únorovém převratu dostalo více prostoru, bylo ve Vlastě zmiňováno pravidelně.¹⁹³ Jeho fungování bylo blíže rozepsáno takto: nejdříve se měly jeho aktivity zaměřovat na kolektivní praní, žehlení, spravování a čištění oděvů, později také na úklid přímo v jednotlivých domácnostech, pomoc při ošetření pracujícím ženám, nemocným hospodyním, matkám a mladým manželům.¹⁹⁴

Družstvo bylo krokem k osvobození žen od nadměrné a nekonečné pracovní povinnosti, která je zatěžovala víc než muže, a to i když ženám zákony formálně zaručovaly rovnoprávnost. Hlavní pracovní silou v těchto nových kolektivních službách měly být především ženy. Zapojení žen do pracovního procesu bylo prezentováno jako další význam družstva – jejich práce byla k výstavbě demokracie nezbytná, což se ve Vlastě objevovalo opakovaně.¹⁹⁵ Svou prací měly od domácích činností osvobodit jiné ženy se zaměstnáním. Práce v družstvu měla být rozdělena na směny dlouhé pouze několik hodin, tím opět navazovala na myšlenku půldenních pracovních směn a měla být vhodná i pro vdovy nebo matky s rodinou.¹⁹⁶ Takto organizovaná práce mohla částečně zapadat do představy ženské práce představující především příspěvek do rodinných financí a ne plnohodnotný plat, která stále ve společnosti v tomto období panovala.¹⁹⁷

Jak bylo v jednom textu představujícím družstvo blíže uvedeno, v první pětiletce bylo plánováno uvést do provozu 100 poboček. Již v době publikování jich bylo aktivních 38 s 21,902 členy – především členkami. Tematizovány byly také předsudky vůči

¹⁹⁰ „Ze světa žen“, *Vlasta*, 22. 7. 1948, 15.

¹⁹¹ „Ukazujeme, co jsme vyrobili“, *Vlasta*, 11. 3. 1948, 7, 14.

¹⁹² „Ze světa žen“, *Vlasta*, 19. 2. 1948, 7.

¹⁹³ Jechová, „Osvobozování domácností“, 55.

¹⁹⁴ „Úkoly a poslání družstva osvobozená domácnost“, *Vlasta*, 5. 8. 1948, 15.

¹⁹⁵ „Úkoly a poslání družstva osvobozená domácnost“, *Vlasta*, 5. 8. 1948, 15.

¹⁹⁶ „Ze světa žen: osvobozená domácnost na cestě k rozkvětu“, *Vlasta*, 29. 4. 1948, 8.

¹⁹⁷ Lišková, „Women Between The Public and Private Spheres“, 37.

kolektivnímu praní prádla, které některé ženy měly, byly ale vyzývány, aby se od nich odpoutaly a “šly s duchem doby”. Zajímavý je výčet hodin, které by ženy díky Osvobozené domácnosti ušetřily a který je měl nalákat, aby se staly jeho členkami. Měsíčně by podle Vlasty ušetřily 20 hodin praní, sušení a žehlení prádla a 24 hodin spravování oblečení, denně pak jednu hodinu úklidu a jednu hodinu spravování punčoch.¹⁹⁸ Jak se ale ve Vlastě reflektovalo, provoz Osvobozené domácnosti nebyl vždy hladký. Čtenářky si stěžovaly, že nemohou plně využít prádelny družstva, protože má moc dlouhé dodací lhůty. Bály se také, aby se prádlo nepoškodilo a stěžovaly si, že se prádlo omylem zaměňuje nebo ztrácí.¹⁹⁹

Měla být také zakládána družstva s účelem výroby, kde by ženy na půldenní úvazky nebo z domova vyráběly krajky, umělé květiny, pletené výrobky nebo by zašívaly. Další prádelny a správkárny nespádající pod Osvobozenou domácnost měly být zajištěny nejdříve v závodech zaměstnávajících především ženy. Zřizování společných zařízení a zajišťování jiných forem podpory měly na starost podnikové a závodní rady.²⁰⁰ Mezi další formy podpory prezentované na stránkách Vlasty spadaly třeba podnikové švadleny nebo lékaři. Například podnik na žárovky Tesla v Holešovicích měl vlastní závodní švadlenu.²⁰¹ Když se ve Vlastě mluvilo o kolektivizaci a mechanizaci domácích prací, rétoricky byla vždy určena a zřizována pro ženy a ty měly být také hlavními zaměstnankyněmi těchto zařízení.²⁰² Návrhy ve Vlastě na přenesení domácích prací a péče o děti do společných zařízení byly poměrně pestré a některé z dnešního pohledu zajímavé, většinou byly ale myšleny především pro ženy ve městech.

Ač měla jistě mnoho podobností, lišila se situace žen na venkově od těch městských a obecně lze říct, že byly ženy v zemědělství velmi přetíženy. I po únoru 1948 byly služby, které by ženám práci ušetřily na venkově méně rozšířené než ve městě a nižší byla i úroveň komfortu bydlení.²⁰³ Časopis si složitou situaci zemědělských žen uvědomoval a téma kolektivizace na venkově se objevovalo už v ročníku 1947 i v prvních číslech ročníku 1948.²⁰⁴ V tematizaci problémů zemědělských žen poté Vlasta pokračovala i v dalším

¹⁹⁸ „Úkoly a poslání družstva osvobozená domácnost“, *Vlasta*, 5. 8. 1948, 15.

¹⁹⁹ „Osvobozená domácnost v praxi“, *Vlasta*, 9. 12. 1948, 6.

²⁰⁰ „Pětiletý plán“, *Vlasta*, 8. 7. 1948, 15.

²⁰¹ „Chcete vědět něco o textilu a prodejních hodinách?“, *Vlasta*, 6. 5. 1948, 9; „Dárkyně světla“, *Vlasta*, 23. 12. 1948, 3.

²⁰² Viz například „Ukazujeme, co jsme vyrobili“, *Vlasta*, 11. 3. 1948, 7, 14.

²⁰³ Jechová, „Osvobozování domácností“, 56.

²⁰⁴ „Jak na to“, *Vlasta*, 6. 3. 1947, 15; „Jak na to“, *Vlasta*, 24. 4. 1947, 2; „Zemědělské ženy v zápasu za zrovnoprávnění žen“, *Vlasta*, 19. 2. 1948, 15.

ročníku, přičemž pojmy „venkovské“ a „zemědělské“ ženy byly používány oba a myšlena jimi byla stejná skupina žen.

Ve Vlastě byly zemědělským ženám směřovány instrukce, jak správně vychovávat své děti a rady, jak být úspornější se svou prací a zbytečně se tak nenamáhat. Důležitou roli hrála organizace práce. Ženy neměly být udřené a vyčerpané, musely mít totiž energii na budování vesnic i celého státu.²⁰⁵ Ulehčit jim stát chtěl také proto, aby si mohly odpočinout a víc užívat život.²⁰⁶ Na zemědělské ženy byla kladena odpovědnost kontinuálně. Jejich úkolem bylo udržovat zdraví dětí a jejich výživu plněním dávek důležitých potravin, klasicky třeba mléka.²⁰⁷ Byly považovány za ty, které zajišťují výživu národa. Byly za to chváleny a přislíbena jim za to byla státní odborná péče, zároveň na ně byla ale kladena odpovědnost.²⁰⁸ Zemědělské matky byly za výchovu velkého počtu dětí vyznamenávány.²⁰⁹ Za jejich práci jim byl vzkazován dík, nevyhnuły se ale naléhavým žádostem, aby byly solidární s městskými ženami, které přímý přístup k některým důležitým potravinám, jako byl kromě mléka třeba tuk, neměly.²¹⁰ Venkovské ženy byly popisovány jako statečné, s upracovanými rukami. Jedna si údajně pro samou práci a péči o rodinu a domácnost ani nestihla všimnout, že porodila. Daly národu nejcennější dary – děti – a proto si také zasloužily rekreační výjezdy do Prahy.²¹¹ Důraz byl kladen na pracovitost, ta byla jednou z největších ctností a díky ní byly plněny dodávky. Díky brigádám si zase mohly venkovské ženy opravit opuštěný domek a vytvořit z něj společnou prádelnu nebo z výtěžku z dožíněk koupit nový zavařovací stroj.²¹²

Venkovským ženám se věnoval například článek „*Kdy máte vařit?*“, kde na jejich přetížení způsobené zašíváním prádla pro muže a děti a vařením po nocích nabízela Vlasta řešení – společné kuchyně zašitěné Ministerstvem výživy. Ty měly být zřizované ve větších zemědělských obcích v dostupných prázdných prostorách, například sokolovnách, hostincích, neobydlených domech či zámcích. Poskytnutí moderního kuchyňského vybavení slibovalo osvobození venkovských žen od denní nutné práce v kuchyni.²¹³ Především

²⁰⁵ „Byt pro venkovskou ženu“, *Vlasta*, 17. 6. 1948, 3.

²⁰⁶ „Státní péče osvětová a žena“, *Vlasta*, 1. 8. 1948, 2.

²⁰⁷ „Rada čs. žen u ministryně výživy“, *Vlasta*, 30. 9. 1948, 15.

²⁰⁸ „Byt pro venkovskou ženu“, *Vlasta*, 17. 6. 1948, 3.

²⁰⁹ „Ženy, které vedou“, *Vlasta*, 27. 5. 1948, 2.

²¹⁰ „Pomozme si navzájem“ *Vlasta* roč. 2 č. 31 s. 3, „Žena a výživa“, *Vlasta*, 30. 12. 1948, 3.

²¹¹ „Maminky z venkova v Praze“, *Vlasta*, 9. 12. 1948, 2.

²¹² „Vzorná práce zemědělské ženy v pohraničí“, *Vlasta*, 26. 8. 1948, 15.

²¹³ „Máte kdy vařit?“, *Vlasta*, 22. 1. 1948, 3.

v období léta a podzimu, kdy musely pracovat i hospodyně, měla zemědělským ženám ulehčit takzvaná vyživovací střediska, opět zřizovaná v opuštěných prostorech nebo třeba v kulturních domech.²¹⁴

Ve venkovských obcích měla být kolektivizace domácích prací v lecčems prostší, ženy si měly prát samy, ale ve společných prádelnách s mechanickými stroji.²¹⁵ Texty apelovaly také na zřízení společných elektrických prádelen.²¹⁶ Jak Vlasta reportovala, po vesnicích putovala souprava ministerstva zemědělství, která se skládala z traktoru a pojízdné prádelny. Elektrická prádelna byla v podobě vozu s pračkou, odstředivkou, máčecí kádí, odkládacím stolem, pařákem na přehřívání vody a žehlicím mandlem a poháněna byla elektřinou z dynamy traktoru.²¹⁷ Z vesnic, kde už prádelny byly zřízeny, reportovala Vlasta o nadšení tamních zemědělských žen.²¹⁸

Na venkově byly také zřizovány útulky pro děti zemědělských žen, především pak tzv. „žňové útulky“ v době žní. Zakládány byly v místech, kde žilo a pracovalo alespoň 15 zemědělských matek. V útulcích se o děti staraly pěstounky, zatímco jejich matky pracovaly, aby zajistily výživu celé republice. Ani nápad na útulky nepřišel až po únoru 1948, ale už v roce 1947 jich bylo podle Vlasty zřízeno 922.²¹⁹ Zatímco ve městě se již zřizovaly kolektivní služby, na venkově byly ženy více odkázány na schopnosti a ochotu jednotlivých zemědělských družstev a státních statků, které měly zřizování společných jídelen nebo sezónních útluků pro děti na starost.²²⁰

Řešení na přetížení žen povinnostmi, které na ně byly podle Vlasty státem a společností kladeny, byla ve Vlastě popisována v průběhu celého roku 1948. O mechanizaci a kolektivizaci ve formě společných zařízení bylo referováno opakovaně a s důrazem na naději a víru v pokrok a budoucnost. Jak už ale bylo popsáno, zařízení v roce 1948 nebyla rozšířena do takové míry, aby změnila situaci většího počtu žen a ve Vlastě byla tato skutečnost přiznána. Zvláště se texty věnovaly ženám na venkově, jejichž situace měla svá specifika a od postavení městských žen se v některých ohledech lišila. Z textů Vlasty také vychází, že byla na zemědělské ženy kladena navíc další linka zodpovědnosti ve formě

²¹⁴ „Akční výbor rady čs. žen: budujeme společná vyživovací střediska na venkově“, *Vlasta*, 1. 4. 1948, 15.

²¹⁵ „Úkoly a poslání družstva osvobozená domácnost“, *Vlasta*, 5. 8. 1948, 15.

²¹⁶ „Čtyřicet hodin ženy na venkově“, *Vlasta*, 19. 2. 1948, 8–9.

²¹⁷ „Jezdí po vesnicích“, *Vlasta*, 19. 8. 1948, 3.

²¹⁸ „Pětiletý plán“, *Vlasta*, 8. 7. 1948, 15.

²¹⁹ „Slyšely jste o zemědělských útulcích?“, *Vlasta*, 1. 4. 1948, 3.

²²⁰ Jechová, „Osvobozování domácností“, 56.

výživy národa. Jednoduše je pozorovatelná kontinuita témat s rokem 1947, kde byla na přetížení žen nabízena velmi podobná řešení jako v následujícím, zde sledovaném ročníku.

3.3 Organizace a modernizace

Dalšími řešeními na přetížení žen, která byla ve Vlastě popisována, byla modernizace domácnosti a sfér s ní spojených a především organizace péče o domácnost. Tato řešení se dotýkala také dělby práce v domácnosti a otázky, jak by měly ženy čas ušetřený díky navrhovaným řešením. Péče o domácnost a její vedení bylo v kontextu plnění dvouletky a poválečného obecného nedostatku spojováno s tématem šetření a úspory času, materiálu i potravin. Na zadních stránkách určených Radě československých žen se objevila například upoutávka na putovní výstavu “Žena hospodyně ve dvouletce” organizovanou Ústředím československých hospodyň, k níž vyšly příručky “Vaříme chutně i z mála” nebo “Uklízíme úsporně, ale dobře”. Šetřit měly ženy například textilem, v té době především vyváženým do zahraničí, nebo potravinami, například cukrem, který měly hospodyně šetřit na letní zavařování.²²¹

Šetření času bylo nabízeno jako jedno z řešení pro zaměstnané ženy přetížené prací a péčí o domácnost a rodinu.²²² Čas měl být podle Vlasty ušetřen třeba nákupem potravin nebo zmiňovaného textilu. Ten se měl ku příkladu přidělovat do podniků přímo skrze svazy a k velkým podnikům měla být také přidělena družstva, kde by mohly ženy nakoupit. Cílem bylo těmito úpravami zamezit absencím v zaměstnání, které byly u žen údajně příliš vysoké.²²³

Potíže v domácnostech spojené s poválečným obdobím, jako byl například nedostatek potravin, byly popisovány jako dočasné a ženy jim měly čelit tím, že budou “iniciativní” a “šetřné”.²²⁴ Šetřící narativ dobře ilustruje název článku “*Dobrá hospodyně pro pírkou přes plot skočí*”, který na hospodyně opět apeloval, aby šetřily a správně hospodařily.²²⁵ Jiná výstava s názvem „Hospodyně ve dvouletce“ prezentovaná ve Vlastě se věnovala tomu, jak ulehčit hospodyním péči o domácnost a jako řešení nabízela racionalizaci domácích prací. V textu se psalo: “*Je opravdu důležité ulehčit ženám běžnou denní práci,*

²²¹ „Šetřte cukr už teď“, *Vlasta*, 10. 6. 1948, 10.

²²² “Hovoří k vám vaše pracovnice”, *Vlasta*, 22. 1. 1948, 15.

²²³ „Nástup žen do pětiletky“, *Vlasta*, 30. 12. 1948, 6; „Šetřte cukr už teď“, *Vlasta*, 10. 6. 1948, 10.

²²⁴ „Manifest Rady čs. Žen“, *Vlasta*, 1. 7. 1948, 15.

²²⁵ „Dobrá hospodyně pro pírkou přes plot skočí...“, *Vlasta*, 22. 7. 1948, 13.

naučit je pracovat systematicky a plánovitě. Pomyslete jen, kolik času je možno promarnit špatným postupem při úklidu, kolik práce se v takové domácnosti často vykoná úplně zbytečně.”²²⁶ Téma dobrého hospodaření s potravinami bylo možné najít opět i v předešlém ročníku *Vlasty*.²²⁷ V kontextu hospodaření v domácnosti se články snažily ženy vzdělat v národohospodářském tématu a vysvětlit jim jejich roli šetřících a úsporných hospodyň v širším kontextu současných hospodářských poměrů v republice.²²⁸ Stejně jako byly v časopise ženy vyzývány k racionalizaci, byla také zdůrazňována důležitost jejich národohospodářské výchovy, aby bylo možné pokrok uplatňovat i v “moderně vedených” domácnostech, které zůstávaly doménou právě žen.²²⁹

Jedním z plánů, jak ulehčit ženám práci v domácnosti, byla její celková modernizace, v níž byly ve *Vlastě* kladeny naděje. Snahy o modernizaci domácnosti se v Čechách objevovaly už v 19. století a spojeny byly s nástupem národního podnikání.²³⁰ Už v této době tedy představovaly moderní technologie budoucnost, která postupně ženy od nekonečné práce osvobodí.²³¹ Modernizace domácnosti byla součástí narativu pokroku a byla na stránkách *Vlasty* prezentována, i když výrazně méně než více kolektivní vývařovny nebo prádelny.

Jednou z prezentovaných pokrokových technologií pro domácnost bylo takzvané bytové jádro, které díky své moderní technice mělo zpříjemnit a usnadnit práci v domácnosti. K němu by měla být umístěna také elektrická a plynová lednička, dřez na mytí nádobí a elektrický nebo plynový sporák.²³² Pokrok průmyslu byl demonstrován také třeba novým kuchyňským robotem tzv. kuchyňským asistentem.²³³ Jiná novinka, která hospodyním měla ušetřit mnoho “dřiny” byl elektrický přístroj na leštění a drhnutí parket či lina. Dalším byl stroj na míchání a hlídání varu mléka nebo elektrická kuchyně s kávovarem. Dál byly ženám slibovány vysavače, pračky, elektrické kuchyňské strojky, vařiče nebo šicí stroje.²³⁴ I když byl větší důraz ve *Vlastě* kladen na kolektivizaci domácích prací a jejich přesunutí ze

²²⁶ „Hospodyně ve dvouletce“, *Vlasta*, 8. 4. 1948, 3.

²²⁷ „Jak hospodařit s přiděly“, *Vlasta*, 8. 7. 1948, 10.

²²⁸ „Manifest Rady čs. Žen“, *Vlasta*, 1. 7. 1948, 15; „Ženy a úkoly národohospodářské“, *Vlasta*, 29. 4. 1948, 15; „Jak máme hospodařit“, *Vlasta*, 1. 8. 1948, 13.

²²⁹ „Ženy a úkoly národohospodářské“, *Vlasta*, 29. 4. 1948, 15.

²³⁰ Jechová, „Osvobozování domácnosti“, 52.

²³¹ *Ibid.*, 52.

²³² „Bytové jádro pro dvouletkové byty“, *Vlasta*, 2. 9. 1948, 15.

²³³ „Ukazujeme, co jsme vyrobili“, *Vlasta*, 11. 3. 1948, 7, 14.

²³⁴ „Co nám přinesly pražské veletrhy?“, *Vlasta*, 30. 9. 1948, 13.

soukromé sféry do veřejné, objevovaly se i podobné prezentace výtvarných pro moderní domácnost, přestože tyto vymoženosti pro jednotlivé hospodyně představovaly spíš individuální než společné řešení.

Snahy ušetřit čas, který ženy domácími pracemi trávily, se projevovaly v různých oblastech. Snahám o racionalizaci se nevyhnula ani příprava pokrmů, kterou měly ženy tradičně na starost a při vstupu do zaměstnání často ztrácely čas na vaření pro ostatní členy rodiny. Jedním z řešení bylo konzervování. Jak je ve *Vlastě* uvedeno, hlavním posláním konzerváren měla být pomoc ženám, dát jim víc příležitosti k odpočinku a víc volnosti, aby se mohly věnovat také jiným pracím v rodině i v povolání. Konzervy měly podle textů ušetřit čas v domácnosti a zvýšit její celkovou životní úroveň. Umožňovaly rychlou přípravu jídel třeba v případě, kdy byla žena nemocná. K jejich vývoji bylo opět zapotřebí pomoci žen, protože to byly především ony, které věděly, co strážníkům chutná.²³⁵ Ve *Vlastě* byly prezentovány také pokusy o konzervování jídel pro děti, hotové připravené jídlo, které by stačilo jen ohřát, by opět zaměstnaným matkám ulehčilo. V druhé polovině roku 1948 byla stále více tematizována nadcházející pětiletka a jejímu plnění měla být podřízena opatření k získávání žen do zaměstnání a ulehčování jim od jejich povinností. I proto bylo důležité, aby se konzervy s jídlem pro děti rychle vyvíjely, nejen pro děti, ale také proto, aby mohly být matky malých dětí účastny na výstavbě republiky.²³⁶ Kromě těchto poměrně praktických úvah se na stránkách *Vlasty* objevil třeba i poměrně neobyčejný návrh na konzervované hlemýžďe, jejichž příprava jinak stála moc času.²³⁷

Zaměstnané hospodyně mohly šetřit čas také díky hotovým těstovinám (ve formě nudlí, čtverečků, makaronů, kolínek, rýže apod.), které jim podle *Vlasty* nešetřily čas jenom s přípravou těsta, ale i s následným mytím nádobí.²³⁸ Při výrobě těstovin z hrubé mouky ušetřily ženy nejen čas, kdy musely vařit až večer po příchodu z práce, ale taky získaly výživově hodnotnější potraviny. I při výrobě byly zaměstnány především ženy – například ve firmě *Odolek*.²³⁹ I při všech plánech na ulehčení bylo stále jasné, že aby své různorodé a mnohotvárné povinnosti hospodyně zvládly, musí si je dobře zorganizovat. Byly nabádány,

²³⁵ „Čs. konzervárny usilují o spolupráci s našimi ženami“, *Vlasta*, 2. 9. 1948, 15.

²³⁶ „Dětem to nejlepší“, *Vlasta*, 16. 12. 1948, 4–5.

²³⁷ „Škoda, že to dá tolik práce“, *Vlasta*, 16. 12. 1948, 10.

²³⁸ „Jak zacházíme s těstovinami“, *Vlasta*, 18. 11. 1948, 6.

²³⁹ „Těstoviny z hrubé mouky“, *Vlasta*, 9. 12. 1948, 3.

aby dobře hospodařily se svým časem a věděly například, kdy ohřát nebo uvařit jaký pokrm nebo aby neztrácely čas u práce, která nemůže být v čas hotová.²⁴⁰

Pracující ženy nadále obstarávaly nákupy potravin a narážely u tohoto úkolu na praktické problémy, jako byly brzké zavírací doby obchodů nebo vyprodané potraviny. Řešením nebylo přenést tuto povinnost částečně na muže, spíš byly prezentovány návrhy, jak pracujícím ženám nákup umožnit a ulehčit jim tak jejich “úděl”.²⁴¹ Čas, který by jinak mohly využít k práci, ztrácely ženy ve frontách, v lékárnách nebo u lékaře. Proto padaly návrhy na zavedení přítomnosti lékaře přímo v závodech nebo na posouvání otevíracích dob, aby bylo možné nakoupit až po směně.²⁴² Poslankyně Milada Netušilová ve Vlastě navrhovala prodloužení otevíracích dob nebo rezervování 40 % všeho zboží zaměstnaným ženám. Na oplátku za kroky, kterými stát ženám vycházel vstříc, ale bylo očekáváno, že budou aktivně přispívat k plnění dvouletky a k výstavbě státu a tento požadavek se na stránkách Vlasty objevoval opakovaně.²⁴³

Organizační praktické problémy skloubení práce v zaměstnání a domácnosti byly probírány i v kontextu úprav pracovní doby a rozložení práce do více pracovních dnů. Čtenářstvo se mohlo dozvědět, že pro ženy, které se musí postarat i o domácnost, by bylo lepší vracet se domů šest dní v týdnu po 14 hodině než pět dní v týdnu po 16 hodině, tak by totiž měly po práci víc prostoru na svoje další povinnosti, nákup, úklid a vaření.²⁴⁴ Jak bylo ve Vlastě popisováno, realita dvouletky ještě neodpovídala plánům na ulehčení ženám, které byly v časopise pravidelně prezentovány. Ženy musely být trpělivé, než si mohly dovolit mechanické vymoženosti do domácnosti, která jimi do té doby byla podle Vlasty vedena spíš neúspěšně. Trpělivé musely být také při čekání na zavedení všech zařízení, která jim nový režim sliboval.

Na ženy byl kladen nárok, aby svou práci v domácnosti dobře organizovaly a vykonávaly ji úsporně, ale také aby si ji pokud možno zpříjemňovaly. Návrhy, radící, jak přesně práci zpříjemnit, navrhovaly například u spravování punčoch poslouchat hudbu a “proměnit [spravování] v kulturní požitek”. Navrhováno jim bylo také poslouchat vážnou hudbu, přednášky, ženský rozhlas, nebo požádat členy rodiny, aby jim u spravování

²⁴⁰ „Úspora práce při vaření“, *Vlasta*, 5. 8. 1948, 10.

²⁴¹ „Naše nové poslankyně – odborářka – poslankyně Milada Netušilová“, *Vlasta*, 12. 8. 1948, 5.

²⁴² „Chcete vědět něco o textilu a prodejních hodinách?“, *Vlasta*, 6. 5. 1948, 9.

²⁴³ „Naše nové poslankyně – odborářka – poslankyně Milada Netušilová“, *Vlasta*, 12. 8. 1948, 5.

²⁴⁴ „Zamyslete se nad tím!“, *Vlasta*, 11. 11. 1948, 11.

předcítali.²⁴⁵ Spravování punčoch byla činnost, která ženám podle textů ve Vlastě konzumovala poměrně hodně času a aby jim práci ulehčila, obrátila se Rada československých žen na zlínského Baťu, kterého pověřila, aby vyškolil víc spravovaček punčoch.²⁴⁶

Přestože přetížení zaměstnaných žen a snahy jim ulehčit byly ve Vlastě tématem, celkově nepadalo příliš návrhů na jiné rozložení domácích povinností mezi členy rodiny. Texty ve Vlastě následovaly ideologické postoje strany, které se zapojením muže do péče o domácnost příliš nezabývaly.²⁴⁷ Péče o domácnost zůstávala i nadále především úkolem žen, a zatímco zaměstnání žen se stalo sociální normou, v domácnosti nenastala racionálnější dělba práce.²⁴⁸ Ve Vlastě roku 1948 přetrvával obraz žen jako hlavních zodpovědných osob za domácí práce a mužů, kterých se tolik netýkají. Zobrazované ženy dál opravovaly pánské košile nebo vařily, co jim manžel poručil.²⁴⁹ Že se s aktivní rolí muže v domácnosti tolik nepočítalo, ilustruje dobře článek, který nabízel výpomoc v domácnosti nebo peněžní náhradu pro rodiny, jejichž žena byla nemocná nebo v nemocnici po porodu, že by práci místo ní zastal muž, článek nenavrhoval.²⁵⁰

Už v roce 1947 se čtenářstvo mohlo dočíst, že je potřeba *“usměrnit výchovu mužů i dětí k spolupráci, aby celé břímě domácnosti neleželo na bedrech ženy”*²⁵¹ a sporadické zmínky o roli muže v obstarávání domácích prací se přece jenom objevovaly i ve Vlastě v roce 1948. Jeden článek například tvrdil, že rady k domácnosti na stránkách Vlasty budou dál potřebné i po nástupu žen do zaměstnání a to nejen pro ženy, ale i pro muže.²⁵² Na stejných stránkách byly nabízeny také kurzy zaměřené na domácnost, o které měly údajně zájem právě především zaměstnané ženy, ale v tomto případě také jejich manželé.²⁵³ Pokud byla ve výjimečných případech role muže v péči o domácnost tematizovaná, například obstarávání nákupů zůstávalo i nadále povinností žen, která nebyla zpochybňována.²⁵⁴

²⁴⁵ „Ponožky, hudba, básníci“, *Vlasta*, 2. 9. 1948, 3.

²⁴⁶ „Staráme se o správkárny punčoch“, *Vlasta*, 26. 8. 1948, 15.

²⁴⁷ Wagnerová, *Žena za socialismu*, 71.

²⁴⁸ Jechová, „Osvobozování domácnosti“, 57.

²⁴⁹ „12 záhad paní vlasty“, *Vlasta*, 17. 6. 1948, 13.

²⁵⁰ „Právní poradna Vlasty: výpomoc v rodině“, *Vlasta*, 17. 6. 1948, 12.

²⁵¹ „O rodičích a dětech“, *Vlasta*, 10. 6. 1948, 15.

²⁵² „Jak máme hospodařit“, *Vlasta*, 1. 8. 1948, 13.

²⁵³ „Hovoří k vám vaše pracovnice“, *Vlasta*, 22. 1. 1948, 15.

²⁵⁴ „Chcete vědět něco o textilu a prodejních hodinách?“, *Vlasta*, 6. 5. 1948, 9.

Správná organizace, moderní technologie a především slibovaná společná zařízení, všechna tato opatření měla ženám ušetřit čas, který mohly věnovat jiným činnostem. Z velké části to jistě bylo zaměstnání, které samo o sobě zabíralo velkou část dne. Na stránkách Vlasty se ale objevovaly i další návrhy, jak by s ušetřeným časem měly ženy naložit. Už Americký klub dam založený roku 1865 inspiroval ženy k racionalizaci domácích prací, aby tak získaly čas na vzdělávání a jiné činnosti, které byly podle klubu společensky přínosnější.²⁵⁵ Podle Vlasty v roce 1948 měly s volným časem ženy nakládat různě. Nová poslankyně Páčová se v rozhovoru ve Vlastě například vyjádřila takto: *“naše ženy jsou příliš zatíženy starostmi o domácnost a o děti a pouhé rozhodnutí o tom, že jsou rovnoprávné s muži, jim práci neulehčí. Můžete chtít, aby se matka při malých dětech věnovala veřejné činnosti, když jí někdy nezbude ani čas na pořádné přečtení novin?”*. Apelovala na zřízení ústavů pro péči o dítě, zlepšení závodních kuchyní a společných jídelen. Požadovala jednoduše kroky, které by podle jejích slov osvobodily ženy od „neracionální“ práce v domácnosti.²⁵⁶

Pomoc se spravováním nebo praním prádla jim měla poskytnout prostor pro trochu odpočinku a také uvolnit čas na další práci.²⁵⁷ Hospodyně se v ušetřeném času měly věnovat rodině, vzdělávat se nebo si případně trochu odpočinout.²⁵⁸ I ulehčení venkovské ženě od její práce bylo za účelem toho, aby si mohla odpočinout a užívat život.²⁵⁹ Ženy by po práci měly mít čas na odpočinek, šlo ale také o plnění dvouletky, které se s druhou polovinou roku 1948 stávalo naléhavým. Jak Vlasta uváděla, odpočaté ženy více a lépe pracovaly pro splnění plánu a také urychlení obnovy a výstavby republiky.²⁶⁰

Řešení organizace a modernizace domácnosti tak, jak byla ve Vlastě zobrazována, nechávala hlavní zodpovědnost na ženách. Byly to ony, kdo měl lépe organizovat a šetřit. A přestože zasloužený odpočinek jim nebyl zcela upřen, především měla tato jejich snaha směřovat k cíli výstavby republiky. I když byla navrhovaná řešení nabízena ženám, aby jim ulehčila, mohl z nich těžit také stát.

²⁵⁵ Jechová, „Osvobození domácnosti“, 52.

²⁵⁶ „Naše nová poslankyně dr. Zdeňka Páčová“, *Vlasta*, 24. 6. 1948, 5.

²⁵⁷ „Pětiletý plán“, *Vlasta*, 8. 7. 1948, 15.

²⁵⁸ „Úspora práce při vaření“, *Vlasta*, 5. 8. 1948, 10.

²⁵⁹ „Státní péče osvětová a žena“, *Vlasta*, 1. 7. 1948, 2.

²⁶⁰ „Rada čs. žen pro rozšíření společného stravování“, *Vlasta*, 12. 8. 1948, 15.

Závěr

Tato práce se věnovala obrazu žen jako matek, hospodyň a zaměstnankyň v Československu v průběhu roku 1948, kdy se vlády ujala Komunistická strana Československa (KSČ). Práce se zaměřila na více konkrétní oblast formování tohoto obrazu a rolí žen a pokusila se odpovědět na otázku, jak byly v roce 1948 zobrazovány role žen jako matek, hospodyň a zaměstnankyň v ženském týdeníku Vlasta. Protože se vstupem žen do zaměstnání a propojením více rolí žen se pojily i problémy, zkoumala práce, jaká řešení na tyto problémy byla ve Vlastě předkládána. Cílem práce bylo také zjistit, jestli se na zobrazování vybraných rolí a nabízených řešení projevil nástup KSČ k moci a případně jak. V prvních kapitolách byl představen teoretický a dobový kontext, druhá část práce pak byla věnována analýze textů časopisu.

Jak bylo v práci ukázáno, zobrazení rolí žen jako matek, hospodyň a zaměstnankyň se v textech Vlasty objevovalo, velmi často byly role zobrazovány a popisovány společně, navzájem se propojovaly a doplňovaly. Ženy jako matky měly především plnit svůj úkol, tedy porodit nové občany a budovatele státu. Toto mateřství z nich činilo dobré občanky. Jako matky měly mít na starost výchovu malých dětí, přestože teoreticky měla být více společná. Ve Vlastě se také objevovaly jako bojovnice za mír. Za všechny tyto úděly byly ženy obdivovány a byl jim vzkazován dík. Stát a společnost se jim poté měly odměnit ulehčením některých úkolů a také umožněním rekreace. Mateřská role byla zobrazována jako předem určená a základní. Texty Vlasty mateřství předpokládaly a tento předpoklad byl přítomen (i když třeba méně nápadně) i v textech pojednávajících o jiných rolích žen. Svému údělu se alespoň podle zobrazení ve Vlastě skoro nemohly vyhnout, nebyl totiž zpochybňován a byl službou společnosti a státu.

Ženy byly představovány jako hlavní osoby zodpovědné za domácnost. Jako hospodyně byly vyzdvihovány a vykreslovány jako těžce pracující a vzorné. Jejich hospodyňská role nezmizela, ale už neměla být hlavní, hospodyňství mělo být částečně kolektivizováno a byla navrhována i další řešení jak přesunout hospodyňství z domova do veřejné sféry či ho zjednodušit. Ve Vlastě byla náročnost péče o domácnost opakovaně a otevřeně uznána a rozebírána. Ženy jako matky a hospodyně se zároveň měly podílet na výstavbě republiky a vstupovat do zaměstnání. Zaměstnání žen bylo tematizováno opakovaně, měly do něj vstupovat z vlastního zájmu, aby našly naplnění mimo domov, dále aby doplnily příjmy rodiny, ale především aby svou prací přispěly k budování státu. Ke

vstupu do zaměstnání byly opakovaně vyzývány. V kontextu této role byla opět zmiňována náročná situace vznikající propojením vícero rolí.

Na přetížení byla ve Vlastě nabízena různá řešení, některá radikálnějších než jiná. V práci byla řešení rozdělena do dvou kategorií. V rámci kolektivizace a mechanizace byla ve Vlastě zobrazována řešení díky společným (kolektivním) zařízením přebírajícím péči o domácnost, jako bylo praní či vaření, i o děti. V tyto zařízení byla na stránkách Vlasty vkládána velká naděje. Zároveň byly prezentovány jako především budoucí projekty, i když o probíhající výstavbě a úspěšných pokusech bylo pravidelně reportováno. Hlavními pracujícími v těchto zařízeních měly být opět ženy, které se tak odpovědnosti za péči o děti a domácnost nezbavily, měla být spíše změněna její podoba. V rámci organizace a modernizace domácnosti byly ženy vyzývány, aby problémy s péčí o domácnost řešily lepší organizací času či práce. Dále aby víc šetřily jak potravinami nebo materiálem, tak časem. Dalším řešením byla modernizace domácnosti, zahrnující lepší kuchyňská zařízení nebo vývoj předpřipravených pokrmů v podobě konzerv nebo těstovin.

Celkový obraz vzniklý propojením zobrazení popsaných rolí ukazuje, že měly ženy plnit všechny role dohromady, i když na ně byl kladen rozdílný důraz. Řešení byla zobrazována s nadějí v celkový pokrok, hlavně v oblasti organizace ale kladla na ženy další nároky. I když měla navrhovaná řešení ženám pomoci, důležitou a často zmiňovanou motivací těchto řešení měla být služba žen společnosti a státu. Ve Vlastě byl také pozorovatelný odlišný přístup k venkovským ženám. Byly jim určeny samostatné texty, které mimo jiné zdůrazňovaly zodpovědnost venkovských – zemědělských žen za výživu národa. Kladly na ně tak další nároky, protože vedle všech činností, které zastávaly, měly být i solidární s městskými ženami.

Nástup KSČ k moci v únoru 1948 nebyl na zobrazení rolí ani na navrhovaných řešeních příliš patrný, alespoň ne ve zkoumaném roce 1948. V prvních měsících se na stránkách například objevil text o přetížení zemědělských žen velmi podobný těm, které následovaly později. Ani proslov prezidenta Beneše ze září roku 1948 věnující se především mateřské roli žen nebyl zásadně odlišný. V práci byly pro srovnání použity také texty z ročníku 1947, které ukazují, že v popisu rolí žen jako matek, hospodyň a zaměstnankyň ve Vlastě roku 1948 lze pozorovat podobnosti s popisem před nástupem KSČ k moci. Velmi podobná byla také předkládaná řešení. Díky rubrice *Jak na to*, věnující se konkrétně těmto rolím žen bylo toto srovnání dobře proveditelné. Podobné pozorování učinil i Jan Javorský, který ve své práci zmiňuje, že „Po únorovém převratu se struktura i obsah článků měnily jen

pozvolna.“²⁶¹ I další autorky zmiňují, že komunistická politika státu vůči ženám v mnohém navazovala nejen na marxistické myšlenky, ale také na české feministické hnutí a její představy se s nimi často shodovaly a nebyly v českém prostředí nové.²⁶² Tato práce tedy potvrzuje stanovenou tezi, že se na vyobrazení zkoumaných rolí žen ve Vlastě 1948 podobně jako na předkládaných řešeních nástup KSČ k moci nemusel zásadně projevit. Zapadá tak do proudu zpochybňujícího jasnou představu o totalitněhistorickém režimu a o „společenských proměnách“ jasně oddělených momentem nástupu státního socialismu.²⁶³

²⁶¹ Javorský, „Ženská identita v československém tisku 1948–1960“, 58.

²⁶² Havelková, „Úvod“, 21.

²⁶³ Pullmann, „Sociální dějiny a totalitněhistorické vyprávění“, 713–714.

Summary

The bachelor's thesis focuses on the portrayal of women as mothers, housewives, and employees in Czechoslovakia. Using the method of content analysis, it examines how women's roles as mothers, housewives, and employees were depicted in the women's weekly magazine *Vlasta* in 1948. These roles were often portrayed together and interconnected. In *Vlasta*, emphasis was placed on motherhood and women's entry into employment, while the role of housewife remained intact. Women, as mothers, were primarily expected to fulfil their duty by giving birth to new citizens and builders of the state, with motherhood depicted as a predetermined and fundamental role. As housewives, women were praised and depicted as hardworking and ideal. Their role as housewives did not disappear but was no longer meant to be central. Women's employment was a recurring topic; they were encouraged to work not only for personal fulfilment outside the home but also to supplement family income and, most importantly, to contribute to state-building efforts. For many women, entering employment led to issues stemming from the excessive burden of responsibilities at work and at home. The thesis describes the solutions to these problems proposed in *Vlasta*. In the context of collectivisation and mechanisation, solutions were depicted involving collective facilities taking over household tasks, such as laundry, cooking, and childcare. In terms of organisation and modernisation of the household, women were encouraged to address household care challenges by better organising their time and work. They were also urged to save more, whether in terms of food, materials, or time. Another solution involved household modernisation. *Vlasta* also presented a different approach to rural women. Separate texts were devoted to them, highlighting, among other things, the responsibility of agricultural women for feeding the nation. The thesis also aims to determine whether the Communist Party of Czechoslovakia's (KSCĚ) rise to power influenced the depiction of these roles and the proposed solutions, and, if so, how. It concludes that the Communist Party's accession to power was not particularly evident in the portrayal of roles or proposed solutions, at least not in the examined year of 1948.²⁶⁴

²⁶⁴ Text Summary byl upraven prostřednictvím nástroje DeepL 4. ledna 2024. Pomocí stejného nástroje byl přeložen abstrakt práce.

Použitá literatura

Primární prameny:

Vlasta, 1947, 1948, 1952.

Sekundární literatura:

Brown, Heather A. *Marx on gender and the family a critical study*. Leiden: Brill, 2012, <https://www.ebsco.com/> (staženo 21. června 2023).

Čermáková, Marie. „Emancipace“. *Sociologická encyklopedie*. Naposledy upraveno 11. prosince 2017, <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Emancipace> (staženo 29. července 2023).

Dunovský, Jiří. „Mateřství zaměstnaných žen a problémy péče o jejich děti v nejtělejší věku“. *Sociologický časopis* 7, č. 2 (1971): rozsah stran, <https://www.jstor.org/> (staženo 24. května 2023).

Federici, Silvia. „Marx and Feminism“. *TripleC (Cognition, Communication, Co-Operation): Open Access Journal for a Global Sustainable Information Society* 16, č. 2 (květen 2018): 468–475, <https://www.ebsco.com/> (staženo 7. listopadu 2024).

Feinberg, Melissa. *Elusive Equality, gender, Citizenship, and the Limits of Democracy in Czechoslovakia, 1918–1950*. Pittsburgh: University of Pittsburgh Press, 2006, <https://www.ebsco.com/> (staženo 19. srpna 2024).

Hašková, Hana. „Doma, v jeslích nebo ve školce? Rodinná a institucionální péče o předškolní děti v české společnosti mezi 1945-2006“. *Gender, rovné příležitosti, výzkum* 8, č. 2 (2007): 15–26, <https://www.ceeol.com/> (staženo 7. listopadu 2024).

Havelková, Barbora. „Tři stadia genderu v socialistickém právu“. In *Vyvlastněný hlas: proměny genderové kultury v české společnosti 1948-1989*, eds. Hana Havelková a Libora Oates-Indruchová. Praha: Sociologické nakladatelství, 2015, 45–75.

Havelková, Hana a Libora Oates-Indruchová. „Úvod“. In *Vyvlastněný hlas: Proměny genderové kultury české společnosti 1948-1989*, eds. Hana Havelková a Libora Oates-Indruchová. Praha: Sociologické nakladatelství, 2015, 7–34.

Chae, Haesook. „Marx on the Family and Class Consciousness“. *Rethinking Marxism* 26, č.2 (20. března 2014): 262–277, <https://doi.org/10.1080/08935696.2014.885216> (staženo 7. listopadu 2024).

Javorský, Jan. „Ženská identita v československém tisku 1948–1960: Analýza časopisu *Vlasta*“. Diplomová práce, Univerzita Karlova, 2015.

Jechová, Květa. „Osvobozování domácnosti“. *Gender, rovné příležitosti, výzkum* 13, č. 1 (2012): 52–61, <https://www.ebsco.com/> (staženo 4. dubna 2023).

Lišková, Kateřina a Stanislav Holubec. „Women Between The Public and Private Spheres“. In *The Routledge History Handbook of Central and Eastern Europe in the Twentieth*

Century: Volume 1: Challenges of Modernity, eds. Włodzimierz Borodziej, Stanislav Holubec a Joachim von Puhkamer. London: Routledge, Taylor & Francis Group, 2020, 184–234, <https://www.proquest.com/> (staženo 2. listopadu 2022).

Marx, Karl a Friedrich Engels. *The Communist Manifesto*. Newburyport: Open Road Integrated Media, 2020, <https://www.proquest.com/> (staženo 27. července 2023).

Nečasová, Denisa. „Obrazy nové socialistické ženy“. In *Odvaha nesouhlasit: Feministické myšlení Hany Havelkové a jeho reflexe*, eds. Věra Soukupová a Lubica Kobová. Praha: FHS UK, 2019, 465–484.

Nečasová, Denisa. „Organizace žen v letech 1948–1989 v historické perspektivě“. In *Vývlastněný hlas: Proměny genderové kultury české společnosti 1948-1989*, eds. Hana Havelková Libora Oates-Indruchová. Praha: Sociologické nakladatelství, 2015, 169–203.

Nečasová, Denisa. „Veřejná sféra a genderová analýza po únoru 1948: příspěvek do diskuze“. *Studia Historica Nitriensia* 18, č. 1 (2014): 62–75, <https://www.ceeol.com/> (staženo 12. prosince 2024).

Pullmann, Michal. „Sociální dějiny a totalitněhistorické vyprávění“. *Soudobé dějiny* 15, č. 3–4 (2008): 703-717, <https://www.ceeol.com/> (staženo 19. listopad 2024).

Vodochodský, Ivan. „Patriarchát na socialistický způsob: k genderovému řádu státního socialismu“. *Gender, rovné příležitosti, výzkum* 8, č. 2 (srpen 2007): 34–42, <https://www.ceeol.com/> (staženo 4. dubna 2023).

Vláda České republiky. „Václav Kopecký“. Historie minulých vlád. Publikováno 20. listopadu 2008. <https://vlada.gov.cz/cz/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1945-1960-csr/klement-gottwald-1/vaclav-kopeccky-45630/> (staženo 10. prosince 2024).

Wagnerová, Alena. „Women as The Object and Subject of The Socialist Form of Women’s Emancipation“. In *Czech Feminism*, eds. Iveta Jusová a Jiřina Šiklová. Bloomington: Indiana University Press, 2016, 77–92, <https://www.ebsco.com/> (staženo 22. června 2023).

Wagnerová, Alena. *Žena za socialismu: Československo 1945–1974 a reflexe vývoje před rokem 1989 a po něm*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2017.